

ગુજરાતી સમશ્લોકી

સરલ ભગવદ્ગીતા.

ગીતામાહાત્મ્ય ને અર્પદ્યજ્ઞરિકાસહિત,

સખતાર

કાવજી કાલીદાસ જોષી.

૮૪-૬૨ કાંદલાડી, મુંબઈ નં. ૪

સખતારની અનુમતિથી

નાં સદગુણ સમર્થથી જન્મનાજ્ઞાનના પુણ્યાર્થે

જિજ્ઞાસુઓને મનન કરવામાટે વિનામૂલ્યે

આપવા છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ડા. કરશનદાસ વસનજી.

પોરબંદર, કાઠિયાવાડ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટ્રિ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૬૨૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૧૨૧૧ ભગવદ્ગીતા

વિષય ક્રિ.દ.૪.૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
મૃત મગવદ્ગીતા.

અધ્યાય પહેલો.

અર્જુનવિષાદયોગ.

ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યા.

ધર્મક્ષેત્રે કુરુક્ષેત્રે, યુદ્ધ મુગ્ધાએ ન્યાં મળ્યા;
મારા ને પાંડુના પુત્રો, શું કરે સંજય તહાં? ૧

સંજય બોલ્યા.

જેમ રણે વ્યવસ્થિત, પાંડુસેના દુર્યોધને;
દ્રોણાચાર્ય ગુરુપાસ, રાજ બોલ્યા વચન જો. ૨
જુઓ પાંડુપુત્રોની આ, બુદ્ધિમાન તવ શિષ્યે;
જુઓ આચાર્ય સેના આ, મોટી રચેલી આ દિસે. ૩
બીમાર્જુનસમા શરા, ધનુષ્ખાણો-સહિત;
છે વિરાટ મહારથી, દ્રુપદ યુદ્ધે નિપુણ. ૪

એકીતાન ધૃષ્ટકેતુ, કાશીરાજ પરાક્રમી;
 કૃતિભોજ પુરુજિત, નરોમાં શ્રેષ્ઠ શૈખ્ય જે. ૫
 દ્રૌપદો છે મહારથી, સુભદ્રાનો પુત્ર બળી;
 ઉત્તમૌજ પરાક્રમી, યુધામન્યુ મહા બળી. ૬
 શ્રેષ્ઠ વ્રાહ્મણમાં એવા, આપ ઉત્તમ છો બહુ;
 હું નામ મમ સેનાના, મુખ્ય નાયકના કહું. ૭
 આપ બીજમ યુદ્ધે કર્ણ, કૃપાચાર્ય છે કુશળ;
 વિકર્ણ ને અશ્વત્થામા, ભુરિશ્રવા જયદ્રથ ૮
 કુશળ છે યુદ્ધે ધ્રુવ, પ્રાણદાતા અન્ય બહુ;
 વિધ વિધ સજ્જ શસ્ત્રો, ખેલનારા છે સહુ. ૯
 અપૂર્ણ આપણું સૈન્ય, બીજમથી પામેલ રક્ષા;
 સંપૂર્ણ તેમનું સૈન્ય, બીમ તેની કરે રક્ષા. ૧૦
 સર્વ રસ્તા જતાં માંહે, ઝિલા રહી નિજ જગે;
 સૌ યોદ્ધાઓ ઝિભેલાને, બીજમ રક્ષા કરો વગે. ૧૧
 સંજય યોધ્યા.
 બીજમપિતા વયોવૃદ્ધ, શંખની સિંહગર્જના;
 કરે આનંદભાટે તે, પ્રતાપી દુર્યોધનના. ૧૨

શંખ ભેરી નગારાં ને, ઝાંઝ રણુશીંગાં ઝુંકે;
 વાગવા સહસા માંડયાં, મોટો ઘોપ ત્યારે થયો. ૧૩
 શ્વેત ઘોડા રથે શોભે, કૃષ્ણ અર્જુન બેઠે જો;
 નિજ નિજ દિવ્ય શંખો, તેમણે ઝુંક્યાજ તે. ૧૪
 પાંચજન્યને શ્રીકૃષ્ણે, અર્જુને દેવદત્તને;
 ભયકર કર્મા ભીમે, શંખપૌંડ્ર ઝુંક્યો અને. ૧૫
 કુંતીપુત્ર યુધિષ્ઠિરે, શંખ અનંતવિજય;
 નકુળે સહદેવે તો, સુધોપ મણિપુષ્પક. ૧૬
 દાશીરાજ મહાધન્યા, શિખંડી છે મહારથી;
 છે ધૃષ્ટદ્યુમ્ન વિરાટ, અપરાજિત સાત્યકી. ૧૭
 મહા બળી અભિમન્યુ, દ્રુપદ દ્રૌપદી પુત્રે;
 જુદા જુદા શંખો ઝુંક્યા, હે રાજન! ત્યાં સર્વેએ. ૧૮
 નભ પૃથ્વી ગજવે એ, શંખોકેરો પ્રતિધ્વનિ;
 કાળજાં કૌરવોનાં તે, ચીરી નાખે તે ઘોષથી. ૧૯
 વ્યવસ્થિત યુદ્ધે જોઇ, કૌરવોને અરજુને;
 પ્રવૃત્ત થૈ યુદ્ધકાળે, ધનુષને હિપાડીને. ૨૦

અર્જુન યોદ્યા.

કૃષ્ણપ્રત્યે કહે વાક્ય, ત્યાંજ આવા મહીપતિ;
 અન્ને સેનામધ્ય રાખે, રથને જગતપતિ. ૨૧
 બિલા યુદ્ધ ઇચ્છાથી જ, હું બરાબર જોઉં સૌ;
 રણસંઘામમાં સંગે, કોણ લડવા ઇચ્છતું. ૨૨
 કૌરવોનું બહું ઇચ્છી, કોણ બિલા છે યુદ્ધમાં;
 જોઉં હું તો ચારા સર્વ, દુર્બુદ્ધિ દુર્યોધનના. ૨૩

સંજય યોદ્યા.

અર્જુનના કહેવાથી, હે ધૃતરાષ્ટ્ર! શ્રીકૃષ્ણે;
 શ્રેષ્ઠ રથ મૂક્યો ત્યારે, જોઉં સેનામધ્યપણે. ૨૪
 સમક્ષ અન્ય રાજની, ભીષ્મદ્રોણની સંમુખે;
 વદે કૃષ્ણ જુઓ પાર્યં ! કૌરવસેનાને સુખે. ૨૫
 અર્જુને ત્યાં નિહાળ્યા સૌ, કાકા દાદા ભાઈગુરુ;
 પુત્ર પૌત્ર મિત્ર ભેર, એકલા ચયેલા સહુ. ૨૬
 સસરાઓને સુહૃત, જોઈ અન્ને સેનામહી;
 ત્યાં સમક્ષ સર્વ બંધુ, જોઈ સુરીતે અર્જુને. ૨૭

અર્જુન યોધ્યા.

યૈ પરમ દયાયુક્ત, આમ ખેદ પામી વદે;
 કૃષ્ણ ! આ સધળા ઊભા, સ્વજન લાગે સૌ ખરે. ૨૮
 અંગ ઢીલું થયું મારું, મુખ સૂકાઈ જાય છે;
 કંપારી શરીરે છૂટે, ઉભાં ફવાડાં થાય છે. ૨૯
 પડે છે સરી ગાંડીવ, દાહ સર્વાંગે થાય છે;
 અશક્ત છું ઉભો રે'તાં, મન ભ્રમ બૌ થાય છે. ૩૦
 માનજો હે કૃષ્ણ ! સાચું, અપશુકન થાય છે;
 હણી સગાં યુદ્ધમાંહે, તે ન કંઈ કલ્યાણ છે. ૩૧
 ન ધમ્મું રાજ કે જય, મુખ કંઈ ન તેમકા;
 ગોવિંદ ! રાજભોગે શું ? શું અમને જીવનથી ? ૩૨
 જેને માટે ધમ્મું રાજ્ય, ભોગ લાભો ને સુખો;
 સર્વ યુદ્ધમહીં ઊભા, ત્યજી પ્રાણ ને ધન તો. ૩૩
 પિતા પુત્રા અને પૌત્રા, આચાર્યો ને પિતામહો;
 સસરાઓ અને શાળા, તેમજ સૌ સંબંધીઓ. ૩૪
 ત્રિલોકનું મળે રાજ્ય, રણે હણે મને બલે;
 ન ધમ્મું હણવા તેને, તો શું થયું પૃથ્વી મળે ? ૩૫

ધાર્તરાષ્ટ્રો હણીને શું ? પ્રીતિ થાય જનાર્દન !
 આતતાયી હણીને તો, પાપ લાગેજ અમને. ૩૬
 તેમણે અધટિત છે, હણવા એ સ્વયંધુને;
 શું સુખી થઈએ કૃષ્ણ ! એ સ્વજનને મારીને. ૩૭
 ન જાણે પાપ કૌરવ, લોભશુદ્ધિ મલિનમાં;
 દોષ કુલક્ષયે શું છે ? પાપ શું ? મિત્રદ્રોહમાં. ૩૮
 શકીએ કેમ જાણી ન, અમે પાપનિવૃત્તમાં;
 કુલક્ષયે થતા દોષો, કૃષ્ણ ! સદા જોનાર આ. ૩૯
 કુલધર્મો સનાતન, નાશ પામે કુલક્ષયે;
 ધર્મનષ્ટે સર્વ કુલ, નાશ કરે અધર્મ તે. ૪૦
 કુલસ્ત્રીઓ દુરાચારી, ઘેરાઈ અધર્મે જને;
 પછી દુષ્ટ સ્ત્રીઓમાંહે, વર્ણસંકરજ જન્મે. ૪૧
 વર્ણમિત્ર નાખે નકે, કુલ અને કુલધર્મે;
 ક્રિયા પિંડ વિના પિતૃ, નકે જાય અતર્પણે. ૪૨
 વર્ણસંકરકારના, દોષ કુલનાશકના;
 જાતિધર્મો સદા નષ્ટ, કુલધર્મો થાય બધા. ૪૩

નષ્ટ કુલ-ધર્મી જન, નર્કવાસજ થાય તે;
સાંભળ્યું છે જનાર્દન ! એવું નક્કી ખરે અમે. ૪૪
મોટાં પાપ અરે ! હા ! હા ! તૈયાર કરવા અમે;
કે રાજ્યસુખના લોભે, સ્વજનો હણવા ગમે. ૪૫
નહિ સામો થનારો હું, ને શસ્ત્રવિનાનો મને;
કૌરવો શસ્ત્રધારી જો, મારે તો કલ્યાણ રણે. ૪૬

સંજય ખોલ્યા.

એ પ્રમાણે કહી બેઠો, અર્જુન રથે યુદ્ધમાં;
બાણ ધનુષ છોડીને, થૈ શોકાતુર મનમાં. ૪૭

અધ્યાય ૧ લો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય બીજો.

સાંખ્યયોગ.

સંજય બોલ્યા.

તે પ્રકારે દયાયુક્ત, નેત્રે આંસુવાળો પૂર્ણ;
ખેદયુક્ત અર્જુનને, કહ્યાં કૃષ્ણે આ વચન. ૧

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

મોહદુઃખ તને ક્યાંથી, કવખતે સામે ઉભું;
અનાર્ય અસ્વર્ગીય, અર્જુન ! અપકીર્તિનું. ૨
અર્જુન ! થા ન કાયર, એ તો તને ઘટે નહિ;
તુચ્છ મનનિર્બલતા, છોડી ઉભો તું થા અહીં. ૩

અર્જુન બોલ્યા.

બીજમ ને દ્રોણસામે હું, યુદ્ધમાં મધુસૂદન !
બાણોવડે લહું કેમ, ખેડિસામે પૂજનીય. ૪
ગુરુ હણી એ મહાબાવવાળા,
સારૂં થવું આ જગે બીખવાળા;

ગુરુ હણી એ મુજ સ્વાર્થમાંહે,
 રુધિર બીના શું છે ? ભોગમાંહે. ૫
 ન જાણીએ આ અમે કાણુ ઐષ્ટ,
 જીત્યે અમે કે અમને જીતેજ;
 ન એને હણી જીવવાની ઇચ્છા;
 તે કૌરવો આ મોંસામેજ ઉભા. ૬
 કાર્પણ્યદોષે હું સ્વભાવનષ્ટ,
 તને પૂછું હું ચિત્ત ધર્મમૂઢ;
 નક્કી કહો જે મને હોય સારું,
 હું શિષ્ય શણ્ણગત બોધસાર. ૭
 મળે નિષ્કંટક રાજ્ય તોપણ,
 બનું દેવાધિપતિ હું કદીપણ;
 એવો ન જોઉં હું કંઈ ઉપાય,
 શોક ઇન્દ્રિયમન દૂર થાય. ૮

સંજય બોલ્યા.

શ્રીકૃષ્ણને કહી એવું, હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! અર્જુને;
 “હું તો નહિ લડું” કૃષ્ણ ! ચુપ થઈ ગયો કહીને. ૯

તેને કહ્યું હધીકશે, સેજ હસી ભારત ! હે;
બન્ને સેનામધ્ય ઉભી, શોકાતુર અર્જુનને. ૧૦

શ્રીકૃષ્ણ ઓહ્યા.

અશોચ્યનો કરે શોચ, ને ડાહી વાતો તું કરે;
જીવતાં કે મરેલાંનો, શોચ પડિતો ના કરે. ૧૧
હું અને તું કે આ નૃપો, ન હતા એમેય નહિ;
ને એ રીતે ન આપણે, હવે પછી હૈયું નહિ. ૧૨
દેહીના જેમ આ દેહે, બાળ યુવા વૃદ્ધપણ્ય;
દેહ પ્રાપ્ત થતાં બીજી, ધીર મોહે ન તે વિષે. ૧૩
માત્રાસ્પર્શ અર્જુન સૌ, શીતોષ્ણ ને સુખદુઃખો;
અનિત્ય આવતાં જતાં, તે સહુ ભારત ! અહો ! ૧૪
જેને એની નહિ પીડા, તે નથી નર ઉત્તમા !
સમ સુખે દુઃખે ધીર, લાયક છે તે મોક્ષના. ૧૫
સ્થિર અસત્ય જાણ્યું ન, અચિર પશ્ય સત્યને;
અંત દેખે તત્ત્વદર્શી, પડિત પરખી બેઠો. ૧૬
જાણે તેજ અવિનાશી, જેથી વ્યાપ આ બધું છે;
વિનાશ એ અવ્યયનો, કરવા કે ન યોગ્ય છે. ૧૭

અવિનાશી અપ્રમેય, નિત્ય કહ્યાં મનુષ્યનાં;

અંતવાળાં શરીરો આ, તો જ અર્જુન યુદ્ધમાં. ૧૮

જે જાણે મારનારો ને, તે જે જાણે મરાયલો;

તેઓ બંને ન જાણે તે, ન હર્તા ન હણાયલો. ૧૯

ન જન્મે કદી વા ન તે મરે છે,

ન એ થયો વા ફરીને થશે એ;

નિત્ય અજન્મા એકરૂપ જૂનો,

દેહે ન હણાય હણતાંજ તે તો. ૨૦

નિત્ય જાણો અવિનાશી, આત્મા અબ્યય અજન્મા.

કેમ તે નર હે પાર્થ ! મારે કરે કોની હત્યા. ૨૧

વસ્ત્રો જૂનાં જેમ જતો ગિતારે,

પ્રહે નવાં અન્ય એવે પ્રકારે;

એ રીતે ત્યજી તે જનાં શરીરો,

અન્ય ધારે નવાં દેહી વપુઓ. ૨૨

એને છેદે નહિ શસ્ત્રો, નહિ અગ્નિ બાળી શકે;

ને નહિ ભીંજવે પાણી, વાયુ સકવી ના શકે. ૨૩

અછેદ ને અદાદ્ય એ, અભીન્ય અશોખ્ય નક્કી;
 સર્વવ્યાપી નિત્ય સ્થિર, છે અચળ સનાતની. ૨૪
 અવ્યક્ત એ અચિત્ત એ, અવિકારી એને કહે;
 જાણીને તેથી એવો તે, તને શોચવું ના ધટે. ૨૫
 જોહવે એ નિત્ય જન્મી, તું જો માને નિત્ય મુવો;
 તો પછી હે તને પાર્થ ! ન ધટે શોચ કરવો. ૨૬
 જન્મે તેનું નક્કી મૃત્યુ, જન્મે મુએલો જો નક્કી;
 ટાળ્યું ટળે ન માટે તે, શોચવું ધટતું નથી. ૨૭
 અવ્યક્ત આદિ છે દેહો, પાર્થ ! મધ્યાવસ્થા પછી;
 અવ્યક્ત નાશ છે એમ, ત્યાં શું શોક એનો પછી. ૨૮
 આશ્ચર્યસમ જુએ કોઈ એને,
 આશ્ચર્યસમ અન્ય એને કહે ને;
 આશ્ચર્યસમ સુણે અન્ય એને,
 એને કો પણ ન જાણે સુણીને. ૨૯

આત્મા નિત્ય અનાશી આ, દેહે સર્વની ભારત !
 તેથી પ્રાણી સર્વમાટે, શોચવું અધટારત. ૩૦

ને જોઇ સ્વધર્મ પણ, કંપવું ઘટતું નથી;
 ધર્મયુદ્ધ સમો ક્રોધ, બીજો ક્ષત્રીનો કો નથી. ૩૧
 અનાયાસે મળેલું ને, ખુદ્ધાં સ્વર્ગીદ્વાર-રૂપ;
 ક્ષત્રિયો સુખિયા પાર્થ ! મેળવે આવુંજ યુદ્ધ. ૩૨
 હવે જો તું ધર્મરૂપ, યુદ્ધ આવું નહિ કરે;
 તો સ્વધર્મ અને કીર્તિ, બોળી પાપ તને મળે. ૩૩
 ને લોકો અપકીર્તિની, વાતો તારી સદા કરે;
 મોતથીએ વધારે છે, અકીર્તિ સંભાવિતને. ૩૪
 ભયે રણે હઠેલો જો, જાણે તુંને મહારથી;
 ને તેનો તું બહુમાન્ય, લધુતા પામીશ અતિ. ૩૫
 વધુ વેણો ન બોલ્યાનાં, વદશે તારા શત્રુઓ;
 નિંદશે સામર્થ્ય તારું, વધારે બીજું દુઃખ કો ? ૩૬
 પામે સ્વર્ગ મરાયો તો, વા જીતે તો પૃથ્વી મળે;
 તેથી કૈંતિય થા બિભો, નિશ્ચયવાળો થૈ યુદ્ધે. ૩૭
 મુખદુઃખ સમા જાણી, લાભાલાભો જ્યાંજ્યો;
 તેથી યુદ્ધે યુક્ત થા તું, એમાં પાપ લાગે ન હો. ૩૮

સાંખ્યે તને કહેલી આ, બુદ્ધિ યોગે સુશુ હવે;
 તું જે બુદ્ધિવડે યુક્ત, કર્મ બંધન છોડશે. ૩૯
 અકળતા નથી આમાં, હરકત ન દીસતી;
 આ ધર્મની જરા પણ, તરાય મહા ભયથી. ૪૦
 વ્યવસાયી બુદ્ધિ એક, કુરુનંદન ! આ મહીં;
 અનંત ભેદવાળી એ, અવ્યવસાયીની બુદ્ધિ. ૪૧
 જે આ પુષ્પયુક્ત વાણી, જન અજ્ઞાની તો કહે;
 વેદવાદાસક્ત પાર્થ ! ‘ખીજતું નથી’ એમજ કે. ૪૨
 કામી સ્વર્ગપરાયણ, દાતા જન્મ કર્મફલ;
 ક્રિયા બહુ પ્રકારી તે, ભોગ ઐશ્વર્યમાટેજ. ૪૩
 જેવડે ભોગવિલાસ, આસક્તનાં દિલ હરે;
 તેવાની અવ્યવસાયી, સમાધીમાં નવ રહે. ૪૪
 ત્રિગુણવિષયી વેદો, આ તું તે ગુણોરહિત;
 નિર્દેહ સત્ત્વગુણી ને, નિર્યોગક્ષેમ આત્મિક. ૪૫
 જેમ હેતુ તરખ્યાનો, પૂર્ણ થાય જળાશયે;
 તેમ જાણો સર્વ વેદે, બ્રહ્મજ્ઞાનીનો હેતુ યે. ૪૬

કર્મમાંજ અધિકાર, તારો કદાપિ ન ફળે; .
 ન કર્મ-ફલ-હેતુ થા, મંગી યે ન તું અકર્મે. ૪૭
 યોગે રે'લ કરો કર્મો, સંગ છોડી અર્જુન ! હે;
 સમ સિદ્ધિ અસિદ્ધિ થે, તે સમત્વને યોગ કે'. ૪૮
 ઊતરતું કર્મ બીજું, બુદ્ધિયોગે ધનંજય !
 શરણુ શોધ બુદ્ધિનું, ફલહેતુઓ કૃપણુ. ૪૯
 છોડે અહીં બુદ્ધિયુક્ત, સકૃત દુષ્કૃત બંને;
 તેથી તું યોગમાટે જ, કર્મે કુશલ યોગ તે. ૫૦
 કર્મે થતા બુદ્ધિયોગી, કાલ્યા ફલ ત્યજી નિશ્ચે;
 જન્મબંધન નિમુંકતો, જાય છે નિર્દોષ પદે. ૫૧
 જ્યારે તારી બુદ્ધિ તરી, મોહ કાદવને જશે;
 ત્યારે સુષ્યું સુણીશ જ, તેનો વૈરાગી તું થશે. ૫૨
 બુદ્ધિ અધિક જ્ઞાનાળી, જ્યારે તારી દૃઢ થશે;
 અચલ ને સમાધિસ્થ, બુદ્ધિ યોગે ત્યારે જશે. ૫૩

અર્જુન બોલ્યા.

સ્થિતપ્રજ્ઞ સમાધિસ્થ, તણી શી ચેષ્ટા કૃષ્ણ ! છે ?
 સ્થિતબુદ્ધિ શું બોલે? ને, ક્યાં હોય ? કેમ વરતે? ૫૪

શ્રીકૃષ્ણ યોત્યા.

કામનાઓ ત્યજે જ્યારે, સર્વ મનની પાર્થ! હે
 આત્મા પ્રસન્ન આત્મામાં, સ્થિતજ્ઞાની તેને કહે. ૫૫
 દુઃખે મન અનુદ્વેગી, સુખે જેની સ્પૃહાજ નૈઃ
 ન ભય ક્રોધ ને પ્રીતિ, તે છે સ્થિતબુદ્ધિ મુનિ. ૫૬
 જે સર્વત્ર અસ્નેહાળ, તે શુભાશુભ પામીને;
 ન વખાણે ન નિંદે જે, તેની સ્થિરજ બુદ્ધિ છે. ૫૭
 જ્યારે સંહરે છે આ, કૂર્મ અંગપેટે પૂણ્ય;
 ઇંદ્રિયો ઇંદ્રિના અર્થે, તેની બુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત. ૫૮
 નિવર્ત વિષયો થાયે, નિરાહારી મનુષ્યના;
 પશુ રસ હઠી જાય, ધ્વજ જાઈ રસવિના. ૫૯
 પશુ યત્ન છતાં પાર્થ! બુદ્ધિમાન નરની યે;
 ઇંદ્રિયો બળવાન સૌ, પરાણે હરે મનને. ૬૦
 તે બધી રોકાને થા તું, જોડાઈ હું પરાયણ;
 વશ નક્કી ઇંદ્રિ જેની, તેની બુદ્ધિ પ્રતિષ્ઠિત. ૬૧
 ચિન્તવે વિષયો દેહી, સંગ તેમાંહે સજે;
 સંગથી ઉપજે કામ, કામે ક્રોધ ઉદ્ભવે. ૬૨

ક્રોધથી થાય સંમોહ, સ્મૃતિભ્રમ સંમોહથી;
 સ્મૃતિભ્રમે બુદ્ધિનાશ, મરેજ બુદ્ધિનાશથી. ૬૩
 રાગદ્વેષરહિત જે, વિષયોને આચરતો;
 આત્મવશ ઇન્દ્રિયડે, ચિત્તશુદ્ધિ તે પામતો. ૬૪
 સર્વ દુઃખ પ્રસાદેથી, હરણુ તેનાં થાય છે;
 પ્રસન્ન ચિત્તની નક્કી, બુદ્ધિ સ્થિરજ થાય છે. ૬૫
 અયુક્તને નથી બુદ્ધિ, ન અયોગને ભાવના;
 અભાવીને નથી શાન્તિ, તે અશાન્તને સુખ ક્યાં? ૬૬
 ઇન્દ્રિયો રખડે જેમાં, તે મન કાશુ પ્રેરતો;
 તેની બુદ્ધિ હરે જેમ, વા જળે નાવ હરતો. ૬૭
 તેથી જેની મહાબાહો! સર્વ રીતે વશ કરી;
 ઇન્દ્રિયો ઇન્દ્રિયોઅર્થે, તેની બુદ્ધિ સ્થિર ઠરી. ૬૮
 જે નિશા સર્વભૂતોની, જાગે સંયમી તેમહીં;
 જેમાં જાગે સર્વભૂતો, જુએ તેજ નિશા મુનિ. ૬૯
 અચળ પ્રતિષ્ઠિત સ્વયંપૂર્ણ,
 સમુદ્રે પ્રવેશે જેવાંજ નીર;

તેમ પ્રવેશે જેને કામ સર્વ,
તે શાંતિ પામે નવ કામકામી. ૭૦

છોડીને કામના સર્વ, જે નર નિઃસ્પૃહ ફરે;
ગર્વિષ્ઠ મમકારી ન, શાન્તિ પામેજ નર તે. ૭૧
આ પ્લાહી સ્થિતિ પાર્થ, પામી એમાં ન મોહતો;
અંતકાળે રહી એમાં, પામે નિર્વાણુ બ્રહ્મ તે. ૭૨
અધ્યાય બીજો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય ત્રીજો.

કર્મયોગ.

અર્જુન ઓલ્યા.

શ્રેષ્ઠ હોય કર્મથી જો, શુદ્ધિ તમારે મતે;
સારે ઘોર કર્મે કેમ, કેશવ ! યોજો છો મતે. ૧
એ પ્રમાણે મિશ્રવાક્યે, મોહો છો મારી શુદ્ધિને;
તો નિશ્ચય કરી એક, કહો જેમાં સારું થશે. ૨

શ્રીકૃષ્ણ ઓલ્યા.

નિષ્કાલિન્નતિ આ લોકે, પૂર્વે નિષ્પાપ મેં કહી;
સાંખ્યોની જ્ઞાનયોગેથી, કર્મયોગેથી યોગીની. ૩
કર્મતણા વિના રંગ, નૈષ્કર્મ ભોગવે ન કો;
અને માત્રજ સંન્યાસે, ન સિદ્ધિને પામતું કો. ૪
ક્ષણ પણુ ન કોઈયે, કર્મ કર્યા વિના રહે;
અવશ્ય કરાય કર્મ, સૌ પ્રકૃતિશુણ્ણાવડે. ૫

એમ ગ્રહી કર્મેન્દ્રિયો, સ્મરતો મનથી રહે;
 ઇન્દ્રિયાર્થો વિમુઢાત્મા, કે'વાય મિથ્યાચારી તે. ૬
 તે જે મનવડે ઇન્દ્રિ, આરંભે વશ રાખીને;
 કર્મયોગ કર્મેન્દ્રિયે, પાર્થ અસક્ત તે વધે. ૭
 કર તું નિયમે કર્મ, કર્મશ્રેષ્ઠ અકર્મથી:
 દેહયાત્રા ન તારી ય, સિદ્ધિ પામે અકર્મથી. ૮
 યજ્ઞાર્થેથી ખીજાં કર્મો, અહીં બંધનરૂપ છે;
 હે કૌંતેય ! કર્મ તેથી, સંગવિના સુઆચરે. ૯
 યજ્ઞસાથે પ્રજ્ઞ સર્જી, પૂર્વે બોલ્યા પ્રજ્ઞપતિ;
 આથી નિજ કરો વૃદ્ધિ, તે પૂરો ઇચ્છા મનની. ૧૦.
 આવડે અંતુષ્ટ દેવો, અંતોષ્ઠે દેવ તમને;
 પરસ્પર અંતુષ્ટતાં, પામેો પરમ શ્રેયને. ૧૧
 તમને ઇષ્ટ ભોગો દે, નિશ્ચે દેવ તૃપ્ત થશે;
 અર્પ્યાં વિનાજ આપેહું, ભોગવતા તે ચોર છે. ૧૨
 જમનારા યજ્ઞશેષ, છૂટે અંતો સૌ પાપથી;
 ખાય છે પાપ તેઓજ, પાપી રાંધે પોતાથકી. ૧૩

અન્નથી ચાય છે ભૂતો, અન્ન વરસાદે બને; .
 યજ્ઞથી વરસે મેહ, યજ્ઞ કર્મ ઉદ્ભવે. ૧૪
 બનેલું ધ્વજથી કર્મ, જાણુ ધ્વજ અક્ષરથી;
 માટે ધ્વજ સર્વવ્યાપી, નિલ રહ્યું યજ્ઞચક્રી. ૧૫
 ચાલતું એમ તે ચક્ર, ન અનુસરે જે અહીં;
 અધાયુ ઈંદ્રિઆરામી, અમથો જીવે પાર્થ ! ઇ. ૧૬
 જે હોય આત્મરંગીને, આત્મતૃપ્ત જે માનવી;
 જે સંતુષ્ટજ આત્મામાં, કાર્ય તેને કંઈ નથી. ૧૭
 અર્થકાર્ય નથી તેને, અકૃત ન કંઈ અહીં;
 અને એનો સર્વ ભૂતે, અર્થ આશ્રય કોઈ નૈ. ૧૮
 માટે નિલ અસક્ત થૈ, કર કાર્ય સમજીને;
 અસક્ત આચરે કર્મ, પામે પરમ નર તે. ૧૯
 કર્મથી ંસિદ્ધિનેજ, પામેલા જનકાદિ જે;
 લોકસંગ્રહ જેતાં ચે, કરવાં તે ઘટે તને. ૨૦
 જે જે મોટા કરે તેવું, તે તેજ બીજા આચરે;
 જે પ્રમાણે કરે તેઓ. લોક તેને અનુસરે. ૨૧

હે પાર્થ ! ન કર્મ મારે, કાંઈ પણ ત્રિલાકમાં;
 અપ્રાપ્ત મેળવવાનું, ન તોય વર્તુ કર્મમાં. ૨૨
 કદાપિ હું કરું ન જો, કર્મ ગફલતે રહી;
 અનુસરે રસ્તે મારે, હે પાર્થ ! સર્વ માનવી. ૨૩
 નાશ આ લોક પામશે, જો હું કર્મ ન કરું તો;
 વર્ણસંકરનો કર્તા, થાઉં હર્તા પ્રજાતણો. ૨૪
 આસક્ત કર્મમાં મૂઢ, જેમ હે ભારત ! કરે;
 કરે છે અસક્ત જ્ઞાની, લોકકલ્યાણ ધમ્મીને. ૨૫
 ન કરવો બુદ્ધિભેદ, અજ્ઞાની કર્મસંગીનો;
 એવાને જોડવા કર્મે, વિદ્વાને કર્મ આચરી. ૨૬
 પ્રકૃતિના ગુણે થાતાં, સર્વ પ્રકારેજ કર્મો;
 મૂઢ આત્મા અહંકારે, 'હું કર્તા' એમ માનતો. ૨૭
 તત્ત્વવેત્તા મહાબાહો ! ગુણકર્મવિભાગના;
 ગુણોમાં વર્તતા ગુણો, એમ માની જોડાયના. ૨૮
 પ્રકૃતિગુણસંમૂઢા, જોડાય ગુણકર્મમાં;
 તેમાં મંદ અજ્ઞાનીને, જ્ઞાનીએ ન ચળાવવા. ૨૯

મારામાંજ સર્વકર્મો, સમર્પી અધ્યાત્મચિત્તે; .
આશા ને મમતા તાપ, વગરનો થૈ જા યુક્તે. ૩૦

નિત્ય સુમત આ મારો, માણુસો જો અનુસરે;
શ્રદ્ધાવાળા અયોગીઓ, તેઓ યે મુક્ત કરમે. ૩૧

છે જો ખરેખરા ઋષિ, ને વર્તે ન મારા મતે;
સૌ જ્ઞાનવિમૂઢા તેઓ, જાણુ અચેતન નષ્ટ તે. ૩૨

એ માફક કરે ચેષ્ટા, જ્ઞાની પણ સ્વપ્રકૃતિયે;
પ્રકૃતિમાં ભૂતો જાયે, તો તે શું નિઝહ કરે? ૩૩

ઈન્દ્રિયના ઈન્દ્રિયાર્થે, રાગદ્રેષ સ્વભાવી છે;
તે બેને વશ થાવું ન, આના લુટારા બેઉ છે. ૩૪

વિગુણી સ્વધર્મ સારો, સુસેવ્યા પરધર્મથી;
સ્વધર્મે મરવું સારું, પરધર્મે છે બૌ બધી. ૩૫

અર્જુન બોલ્યા.

પ્રેરાએલ હવે કાથી, પાપ મનુષ્ય આ કરે?

ન ઇચ્છતાં છતાં કૃષ્ણ! પ્રેરાય જાણે કેના બળે? ૩૬

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

એજ કામ અને ક્રોધ, થયેલા રજેગુણથી;
 જો ખાધરા મહાપાપી, જાણું વેરી એને અહીં. ૩૭
 ઢંકાયું અગ્નિ ધૂમાડે, જેમ દર્પણ ધૂળથી;
 ને ઢાંકેલ ગર્ભ ઓરે, ઢંકાયું તેમ આ નકી. ૩૮
 ઢંકાયું જ્ઞાન જ્ઞાનીના, એ કામરૂપી શત્રુથી;
 હે કૌંતેય ! અને નિત્ય, ન પુરાયેલ અગ્નિથી. ૩૯
 ઇંદ્રિયો મન ને બુદ્ધિ, કે'વાય તેનાં સ્થાન જે;
 એવડે મોહ કરે તે, દેહીનું જ્ઞાન ઢાંકીને. ૪૦
 તેમાટે તું ઇંદ્રિયોને, પ્રથમ વશ કર સૌ;
 જ્ઞાનવિજ્ઞાન હતાંને, પાર્યં ! માર તે પાપી જો. ૪૧
 ઇંદ્રિયો જળરૂપી કહી, ઇંદ્રિયો જળરૂં મન;
 મનથી જળરૂપી બુદ્ધિ, ને બુદ્ધિથી તે જળરૂ. ૪૨
 એમ બુદ્ધિ પરા જાણી, રોકી મન પોતાવડે;
 માર અર્જુન તે શત્રુ, અજિત કામરૂપી જે. ૪૩

અધ્યાય ત્રીજો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય ચોથો.

જ્ઞાનના વિભાગનો યોગ.

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

યોગ જે આ અવિનાશી, સૂર્યે પૂર્વે કહેલ છે;
સૂર્યે કહ્યો મનુને જે, તેણે કહ્યો ઇક્ષ્વાકુને. ૧
મળેલો પરંપરાથી, તે રાજર્ષિઓ જાણુતા;
નષ્ટ થયો ઘણા કાળે, અહિંથી પાર્થ ! યોગ આ. ૨
તેજ આજ તને મેં આ, કહ્યો યોગ પુરાતની;
ભક્ત તે છે સખા મારો, શ્રેષ્ઠ રહસ્ય આ વળી. ૩

અર્જુન બોલ્યા.

જન્મ પ્રથમ સૂર્યનો, પછીથી આપનો થયો;
કેમ આ હું શકું જાણી, એને આપે પેલાં કહ્યો. ૪

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

બહુ જન્મો ગયેલા છે, મારા તારા અર્જુન ! હો;
હું જાણું છું સર્વ તેને, નહિ પાર્થ ! તું જાણુતો. ૫

અજન્મ ને અમર્યુ હું, ને ભૂતોનો ઈશ્વર હું;
 સ્વપ્રકૃતિ ધરીને હું, આત્મભાવે જન્મુંજ છું. ૬
 જ્યારે જ્યારે ધર્મગ્તાનિ, હે પરંતપ ! થાય છે;
 ને ઊપાડો અધર્મનો, ત્યારે સર્ણુ હું ખુદને. ૭
 સાધુઓના ઉદ્ધારાર્થે, દુષ્ટોના નાશકારણે;
 ધર્મ સંસ્થાપવામાટે, હું જન્મું છું યુગે યુગે. ૮
 જન્મ અને કર્મ મારાં, દિલ જાણેજે આ રીતે;
 પુનર્જન્મ નથી પાર્થ ! ત્યજ દેહ મને મળે. ૯
 રાગભય વિના ક્રોધ, મુજ આશ્રિત હુંમય;
 જ્ઞાન તપવ્રટે બહુ, પામ્યા મહાભાવ પવિત્ર. ૧૦
 મને જેમ લાગેજેઓ, તેમ તેને કરું છું હું;
 વર્તે છે મુજ માર્ગેજે, એ પ્રમાણે પાર્થ ! સહુ. ૧૧
 કર્મસિદ્ધિ ઇચ્છનારા, પૂજે દેવતાને અહીં;
 કે તેથી તુર્ત આ લોકે, થાય સિદ્ધિ કર્મે થતી. ૧૨
 ચારવર્ણુ સૃજેલા મેં, ભેદથી ગુણકર્મયે;
 તેનો કર્તા મને જાણુ, અવ્યય અકર્તા અને. ૧૩

મને કર્મો નહિ લેખે, કર્મસ્પૃહા નથી મને;
 એમ જાણે મને જોઓ, કર્મ નહિ બંધાય તે. ૧૪
 એમ જાણી કર્યું કર્મ, પૂર્વે મુમુક્ષુવડે;
 માટે કર કર્મ તુંયે, કરેલ પૂર્વે પૂર્વ જે. ૧૫
 કર્મ ને અકર્મ શું છે? ત્યાં કવિઓ મુંઝાય છે;
 કહું છું તે કર્મ તુંને, જાણી અશુભેથી છૂટે. ૧૬
 જાણવું કર્મને પણ, ને જાણવું વિકર્મયે;
 જાણવુંયે અકર્મને, કર્મગતિ ગહન છે. ૧૭
 કર્માકર્મ જુએ જોઓ, અને કર્મ અકર્મમાં;
 તે ડાહ્યો છે મનુષ્યોમાં, યોગી ને સૌ કર્મકર્તા. ૧૮
 જેના સર્વે સમારંભો, કામસંકલ્પવિશ્વ છે;
 જ્ઞાનામિત્રી બળ્યાં કર્મો, ડાહ્યા તેને જ્ઞાની કહે. ૧૯
 કર્મફળ ત્યજી સંગ, જે મંત્રુષ્ટ નિરાશ્રયી;
 મર્યો રહે કર્મમાંહી, તે કાંઈ કરતો નથી. ૨૦
 નિરાશી વશચિત્તાત્મા, સર્વ પરિગ્રહ ત્યજી;
 દેહી કર્મ કરે માત્ર, પામતો પાપ તે નથી. ૨૧

લાભે તૃપ્ત અનાયાસે, અદ્વંદ્વી ને વિમત્સર;
 સમાન સિદ્ધિ અસિદ્ધિ, કરે પણ બંધાય ન. ૨૨
 સંગ ગયેલ મુક્ત ને, જ્ઞાને જેનું લાગ્યું મન;
 યજ્ઞમાટે કરે કર્મો, પામે સર્વ કર્મ લય. ૨૩
 અહાર્પણુ અહામિમાં, હોમેલું હવિ અહ છે;
 અહને તેવડે પામે, અહકર્મ સમાધિયે. ૨૪
 દૈવી યજ્ઞ બીજ કાષ્ઠ, એમ ઉપાસે યોગીઓ;
 અહરૂપ ગણી અમિ, હોમે યજ્ઞે તે યજ્ઞ કા. ૨૫
 કા શ્રોત્રાદિ ઇન્દ્રિયોને, હોમે સંયમઅમિમાં;
 શબ્દાદિ વિષયો બીજ, હોમે ઇન્દ્રિય અમિમાં. ૨૬
 સૌ ઇન્દ્રિયકર્મો હોમે, પ્રાણુકર્મો બીજ વળી;
 આત્મમંયમયોગનો, જ્ઞાનદીપ્ત અમિમહી. ૨૭
 દ્રવ્યયજ્ઞ તપોયજ્ઞ, તેમ બીજ યોગયજ્ઞ;
 સ્વાધ્યાય જ્ઞાનયજ્ઞ, યોગીઓ દૃઢવૃત્તિજ. ૨૮
 પ્રાણુ હોમે અપાને ને, તેમ પ્રાણુ અપાન કા;
 પ્રાણુપાનગતિ રૂંધી, પ્રાણુયામપરાયણો. ૨૯

ખીજા કાષ્ઠ મિતાહારી, હોમે પ્રાણોજ પ્રાણુમાં;
 એ બધાએ યજ્ઞગાતા, યજ્ઞે ટાળક પાપના. ૩૦
 યજ્ઞશેષામૃત ખાતાં, ઘ્રહ શાશ્વત પામતા;
 અયજ્ઞનો ન આ લોક, તો પછી પાર્થ! અન્ય કયાં? ૩૧
 બહુવિધ રજો એમ, વિસ્તારે સૌ વેદમુખે;
 જાણુ તે સૌ થતા કર્મે, જાણી મોક્ષ મળે સુખે. ૩૨
 દ્રવ્યમય યજ્ઞથી છે, શ્રેષ્ઠ પાર્થ! જ્ઞાનયજ્ઞ;
 સંપૂર્ણ સૌ કર્મે પાર્થ! જ્ઞાને પૂરા સમાપ્તજ. ૩૩
 જાણુ તેને પ્રણિપાતે, સેવો ફરી પ્રશ્નો ફરી;
 કરે જ્ઞાન ઉપદેશ, જ્ઞાનીઓ ને તત્ત્વદર્શી. ૩૪
 સર્વ જાણી ફરી મોહ, પાર્થ! તું ન પામતો;
 એવડે સર્વ ભૂતોને, તુંમાં હુંમાં નિહાળતો. ૩૫
 પણુ જો તું સર્વ પાપે, કદી પાપી હોષ્ટક તો;
 સર્વસ્વ જ્ઞાનનો કાથી, તરે તું દુઃખસિંધુને. ૩૬
 દીપ્ત અગ્નિ કરે ભસ્મ, જેમ અર્જુન! કાષ્ઠને;
 જ્ઞાનરૂપી અગ્નિ તેમ, ભસ્મ કરે સૌ કર્મને. ૩૭

જ્ઞાનસમું નહિ કોઇ, જણાયું પવિત્ર અહીં;
 તે પોતે યોગસિદ્ધ થૈ, આત્મા મેળવે કોઇ દી. ૩૮
 મેળવે જ્ઞાન શ્રદ્ધાળુ, ને તેમાં મન સંયમી;
 મેળવી જ્ઞાન શાન્તિને, પામે પરમ જલદી. ૩૯
 અશ્રદ્ધાળુ અજ્ઞાની ને, સંશયી પામેજ નાશ;
 ન આ લોકે ન ખીજાયે, સંશયાત્માને સુખજ. ૪૦
 યોગથી કર્મસંન્યાસી, જ્ઞાને ગળ્યા સૌ સંશયો;
 ન બાંધે કર્મ અર્જુન ! એવા આત્મવાનને તો. ૪૧
 અજ્ઞાનથી થતા તેથી, મંશય નિજ હૃદયે;
 જ્ઞાનખર્જવડે કાપી, પાયે ! તું જ યોગારંભે. ૪૨

અધ્યાય ચોથો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય પાંચમો.

કર્મસંન્યાસયોગ.

અર્જુન બોલ્યા.

કર્મસંન્યાસ હે કૃષ્ણ ! યોગ ફરી વદો અને;
બેમાંથી શ્રેય જો છે તે, નિશ્ચે કરી કહો મને. ૧

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

સંન્યાસ ને કર્મયોગ, શ્રેયકારક છે બન્ને;
તેમાંયે કર્મયોગ તો, કર્મસંન્યાસથી ચઢે. ૨
જ્ઞાતા ને નિત્યસંન્યાસી, દ્રેષી અને લોભી નથી;
નિર્વિન્દીજ મહાબાહો ! સુખે જીવ બંધો છૂટી. ૩
જીદા સાંખ્ય અને યોગ, કહે બાળ ન પંડિતો;
એકે રહેલ સુરીતે, અહે બેઉનાં ફળો. ૪
સાંખ્યવડે મળે સ્થાન, તેજ મળે છે યોગથી;
એક સાંખ્ય અને યોગ, જીએ જો તે દીર્ઘદષ્ટિ. ૫

સંન્યાસ તો મહાબાહો ! અયોગીને દેજ દુઃખ;
 યોગયુક્ત મુનિ પામે, બ્રહ્મ તે વિશ્વંબવિણ. ૬
 વિશુદ્ધ મનના યોગી, મન ઇંદ્રિ જેણે જીત્યાં;
 સૌ ભૂતે જે જીએ આત્મા, લેપાય ન કર્તાં છતાં. ૭
 એમાં હું ન ઠરું કંઈ, ઠીક તત્ત્વજ્ઞ માનતો;
 જોય સુણે અડે સૂઘે, હીંડે ઉઘે ખાતો છતો. ૮
 વદે છોડે ગ્રહે શ્વાસ, આંખ ખોલે ને મીંચતો;
 ઇંદ્રિયો ઇંદ્રિના અર્થે, વર્તે છે એમ ધારતો. ૯
 બ્રહ્માપેણુ કરી કર્મો, ગ્રંથ છોડીને જે કરે;
 કર્મળપત્રની જેમ, લેપાતો ન પાપપુણ્યે. ૧૦
 કાયા મન બુદ્ધિવડે, જે માત્રજ ઇંદ્રિવડે;
 આત્મશુદ્ધિ અર્થે યોગી, કર્મગ્રંથ છોડી કરે. ૧૧
 કર્મફળ તજી યુક્ત, પામે નૈષ્ઠિક શાન્તિને;
 અયુક્ત કામ ઇચ્છાથી, ફળાસક્ત બંધાય છે. ૧૨
 મનથી સૌ કર્મો મૂકી, વશકર્તા સુખે રહે;
 નવદારી પુરે દેહી, ન કરાવે કરે ન તે. ૧૩

કરનારાં અને કર્મ, ન લોકનાં સુજે પ્રભુ;
 કર્મફળસંયોગયે, સ્વભાવે વર્તે બધું. ૧૪
 કાઈનું ન કરે પાપ, તેમ ન સુકૃત કરે;
 અજ્ઞાને જ્ઞાન ઢાંકેલ, મોહે તેમાં જીવ અરે! ૧૫
 અજ્ઞાન જ્ઞાનવડે તો, નાશ પામેલું જેહનું;
 તેનું સૂર્યસમું જ્ઞાન, તે પર પ્રકાશી રહ્યું. ૧૬
 તે છે બુદ્ધિ અને આત્મા, તેનું શર્ણુ નિષ્કાજ તે;
 અમરપણું પામે તે, પાપમુક્ત જ્ઞાનથી જે. ૧૭
 વિદ્યા વિનયવાળા જે, વિપ્ર ગાય ને હાથીમાં;
 આંડાલ દૂતરામાંહે, સમાન જોતા પંડિતો. ૧૮
 જગ જીત્યો અહીં તેથી, મન જેનું સમ રહ્યું;
 નિર્દોષ સમ છે બ્રહ્મ, બ્રહ્મનિષ્ઠ તેથી કહું. ૧૯
 પ્રિય પામ્યે નહિ રાજી, અપ્રિય પામ્યે દુઃખ ના;
 સ્થિરબુદ્ધિ ન મોહેલા, બ્રહ્મ બ્રહ્મનિષ્ઠમાં. ૨૦
 બ્રાહ્મસ્પર્શે અમોહેલા, જાણે છે આત્મસુખને;
 બ્રહ્મ યોગીજ આત્મા તે, પામે અક્ષયસુખને. ૨૧

જે જે સ્પર્શે થતા ભોગો, દુઃખમૂળ તેઓજ છે;
 આદિ ને અંતવાળામાં, પાર્થ ! જ્ઞાનીઓ ન રમે. ૨૨
 સહી શકેજ આ લોકે, દેહ છૂટ્યા અગાઉ જે;
 કામક્રોધે થતા વેગો, યુક્ત સુખવાળોજ તે. ૨૩
 જેના અંતરઆત્મામાં, સુખ આરામ તેજ છે;
 તે યોગી બ્રહ્મનિર્વાણ્ય, બ્રહ્મ થઇ પામેજ છે. ૨૪
 પામે છે બ્રહ્મનિર્વાણ્ય, ઋષિઓ પાપવિગત;
 અશંકાશીલ ચિદાત્મા, ને હિતેચ્છુ સૌ ભૂતના. ૨૫
 કામક્રોધે છૂટેલા ને, વશચિત્તાળા યતિની;
 યોગપાસે બ્રહ્મનિર્વાણ્ય, આત્મવેત્તાની છે ગતિ. ૨૬
 સૌ સ્પર્શે કરી દૂર, દષ્ટિ ભવાંમધ્યે કરી;
 પ્રાણુપાન રહેના જે, નાકમાં તે સમ કરી. ૨૭
 મનશુદ્ધિ-નિર્તંદ્રિય, મોક્ષપરાયણ્ય મુનિ;
 ભયેચ્છાક્રોધ ગયાં જેના, તે છે મુક્ત સદા મુનિ. ૨૮
 તપ ને યજ્ઞના ભોક્તા, ઈશ્વર તે સૌ લોકના;
 સુમિત્ર સર્વ ભૂતોના, શાન્તિ પામે જે જાણતા. ૨૯
 અધ્યાય પાંચમે સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય છઠો. આત્મસંયમયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

- કર્મફળ વિના ઇચ્છા, કાર્ય કર્મ જે જે કરે;
તે સંન્યાસી અને યોગી, અમિક્રિયા વિના ન તે. ૧
- સંન્યાસ એમ કરેલો, જાણ્યું અર્જુન યોગ તે;
સંકલ્પો ન તત્ત્વા જેણે, નહિ કોઈ યોગી બને. ૨
- ચઢેલો યોગમાં મુનિ, કર્મ કારણ કે'લ છે;
તે યોગાદ્યતું શમ, કારણ કહેવાય છે. ૩
- ન જ્યારે ઇન્દ્રિયાર્થેજ, કે જોડાય કર્મે નહિ;
સર્વ સંકલ્પસંન્યાસી, કહેવાય છે યોગાદ્યતી. ૪
- તારો મનવડે આત્મા, કુબાડવો આત્મા નહિ;
બંધુ છે મન આત્માનો, આત્માજ આત્માનો અરિ. ૫
- બંધુ પોતેજ પોતાનો, જેણે પોતે જીત્યું મન;
અજિત મનનો કલેશે, વર્તે છે તે શત્રુસમ. ૬

શાન્ત જીતેલ મન તો, સ્વસ્વરૂપે સ્થિરજ છે:
 ટાઢતાપે સુખદુઃખે, માન અપમાનેજ તે. ૭
 તૃપ્ત જે જ્ઞાનવિજ્ઞાને, અવિકારી જિતેન્દ્રિય;
 યુક્ત યોગી કહે તેજે, માટી' પાણે સોને સમ. ૮
 શત્રુ મિત્ર ઉદાસીન, મધ્યસ્થ દ્વેષી યંધુમાં;
 સાધુ ને પાપમાં પણ, શ્રેષ્ઠ છે સમશુદ્ધિમાં. ૯
 યોગી જોડે નિત્ય આત્મા, એકાંતમાંહે ખેસીને;
 એકલો મન જીતેલો, નિરાશી ને સંતોષી તે. ૧૦
 પવિત્ર સ્થલમાં સ્થાપી, સ્થિર આસન નિજનું;
 ન ઉચું કે અતિ નીચું, હલ ચર્મ ને વસ્ત્રનું. ૧૧
 ત્યાં એકાગ્ર કરી ચિત્ત, રોકી મન ઈંદ્રિ ક્રિયા;
 યોગ આત્મશુદ્ધિમાટે, ખેસી આસને સાધવા. ૧૨
 ડોક માયું સમાં કાયા, સ્થિર અચળ રાખીને;
 નાસિકાગ્રે કરી દષ્ટિ, અને જોતો નૈ કા દિશે. ૧૩
 નિહર શાન્તચિત્તાળો, રહે બ્રહ્મચર્યવ્રતે;
 વશમની હુંચિત્તાળો, રહે હુંયુક્ત શરણે. ૧૪

આત્મ જોડે સદા એમ, યોગી જે મન નિયમી;
 પામે તે શાન્તિ નિર્વાણ, પરમ રહેલ હુંમહી. ૧૫
 ખાધરાને નથી યોગ, અહપાહારીને ન વળી;
 અતિ જાગે ઉઘે તેને, પાર્ય ! યોગ થતો નથી. ૧૬
 યોગ્ય આહારી વિહારી, કરનારા યુક્ત કર્મ;
 યોગ્ય જાગે ઉઘે તેને, યોગ થાયે દુઃખહર્ષ. ૧૭
 નિયમિત ચિત્ત જ્યારે, લાગ્યુંજ આત્મામાં રહે;
 સૌ કામનાથી નિઃસ્પૃહ, ત્યારે યુક્ત કે'વાય તે. ૧૮
 જેમ દીવો વિના વાયુ, રહેલો હલતો નથી;
 યોગી ધ્યાની ચિદાત્માના, યોગની ઉપમા કહી. ૧૯
 પામે વિરામ જ્યાં ચિત્ત, રોઢિલું યોગસેવવા;
 તે એમ મનથી આત્મા, જોઈ સંતોષે આત્મામાં. ૨૦
 અત્યંત સુખ લેવાયે, શુદ્ધિથી ન ઈંદ્રિયી તે;
 જાણે છે જ્યાં રહેલોજ, તત્ત્વે કરી તે ન ચળે. ૨૧
 લાલ જે મેળવી બીજો, ન માનેજ તેથી વડો;
 રહેલો જે મહી તે ન, ચળે મહાદુઃખેજ તો. ૨૨

દુઃખસંયોગવિયોગ, યોગ નામી જાણવું તે;
 તે નિશ્ચયવડે સાધો, અપેદ ચિત્તે યોગ જે. ૨૩
 સંકલ્પેથી થતી ઇચ્છા, સંપૂર્ણ સર્વ છોડીને;
 ઇદ્રિએ મનથી રાકી, સૌ વિષયોમાંથી અને. ૨૪
 વૈરાગ્યું ધીરે ધીરે, ધૈર્ય રાખી જીવિવડે;
 આત્મામાં મન રાખીને, વિચારવું ન કાંઈયે. ૨૫
 ચંચળ અસ્થિર મન, જ્યાં જ્યાંજ તે જતું રહે;
 ત્યાં ત્યાંથી વાળીને વશ, આત્મામાં કરવુંજ તે. ૨૬
 યોગી શાન્ત મનનાને, શ્રેષ્ઠ સુખ આવી મળે;
 રજોગુણ ગયેલાને, બ્રહ્મભૂત અપાપીને. ૨૭
 એમ જોડે સદા આત્મા, જે અપાપી યોગી જે તે;
 સુખ પામે અતિસુખે, બ્રહ્માનંદમાં રહ્યું તે. ૨૮
 સૌ જૂતોમાં રહ્યો આત્મા, ને સૌ જૂતો આત્મામહી;
 યોગથી યુક્ત જીએ જે, સમદર્શી અહીં તહીં. ૨૯
 જે સર્વત્ર મને દેખે, તે સૌને મુજમાં જીએ;
 નાશ કરું ન હું તેનો, ને તે હણે નહિ મને. ૩૦

સર્વ જૂતે રહેલો હું, જે એકત્વે મને બને,
ગમે ત્યાં વર્તતા તોયે, વર્તે મુજમાં યોગી તે. ૩૧
સર્વ ઉપમાથી સર્વત્ર, પાર્થ! સમાન જોય જે;
સુખકે અથવા દુઃખ, માન્યો પરમ યોગી મેં. ૩૨

અર્જુન બોલ્યા.

કહ્યો જે આત્મયોગ, સમતાળો શ્રીકૃષ્ણ તૈં;
સ્થિર સ્થિતિ નથી જોતો, તેની હું ચંચળ હવે. ૩૩
મન ચંચળ છે કૃષ્ણ! ઉદ્દેગી ને દઢ બળી;
તેને હું રોકવું માત્રું, વાયુપેટે સુદૃઢર. ૩૪

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

જેશક હે મહાબાહો! મન ચક્ષ અવશને;
તો અભ્યાસવડે પાર્થ! ને વૈરાગે જક્ષાય છે. ૩૫
યોગ અવશ આત્માને, અપ્રાપ્ય છે મારે મતે;
વશ મન કર્તા મને, ઉપાયે મેળવી શકે. ૩૬

અર્જુન બોલ્યા.

શ્રદ્ધાળુ યત્ન ન કર્તા, યોગે અલિપ્ત મનનો;
ન પામી યોગ સંસિદ્ધિ, કૃષ્ણ! તે કે ગતિ જતો. ૩૭

શુ કોઇ બેઠે ઠેકાણે, વણસે વાદળાસમો;
 અજાણ હે મહાબાહો ! અચાનપંથી બ્રહ્મનો. ૩૮
 હે કૃષ્ણ ! આ શંકા મારી, પૂર્ણ કાઢવાયોય તું;
 આ શંકાને તુંથી બીજો, કોઇએ ટાળી ન શકતું. ૩૯

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

અહીં વા ત્યાં નથી પાર્થ ! નાશ તેનો જાણ્યો કદી;
 ન કો કલ્યાણકર્તા એ, તાત ! પામેજ દુર્ગતિ. ૪૦
 પુણ્યાણુ લોક પામીને, બૌ સમય ત્યાં વસીને;
 શ્રીમંતને ધરે શુદ્ધ, યોગબ્રહ્મ જન્મેજ તે. ૪૧
 કે બુદ્ધિમાન યોગીના, કુળમાં જન્મ જાય છે;
 મળવા જન્મ આવા તો, અહીં બહુ દુર્લભ છે. ૪૨
 ત્યાં તેને બુદ્ધિસંયોગ, પૂર્વ જન્મકર્મો મળે;
 તે ત્રયાસે ફરી પાછો, પાર્થ ! સિદ્ધિમાટે કરે. ૪૩
 પૂર્વાભ્યાસવડે તેથી, તે પરાણે દોરાય છે;
 યોગનિષ્ઠાસુ છતાંયે, આગંતે સમ્પદબ્રહ્મ તે. ૪૪

મેંનતુ ખંતિલો યોગી, પાપથી વિમુક્ત બની;
 અનેક જન્મના યત્ને, પામતો તે પરાગતિ. ૪૫
 તપસ્વીથી વધુ યોગી, ગણાય વધુ જ્ઞાનીથી;
 કર્મથી અધિક યોગી, રહે પાર્થ ! તું યોગી થૈ. ૪૬
 યોગીઓ સર્વમાંથી જે, અંતરાત્મા માની મને;
 શ્રદ્ધાવાળો થઇ ભજે, તે માન્યો શ્રેષ્ઠ યોગી મેં. ૪૭

અધ્યાય છઠ્ઠો સમાપ્ત.

અધ્યાય સાતમો.

જ્ઞાનવિજ્ઞાનયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

- પાર્થ ! હુંમાં અતિસક્ત, યોગ સાધે હુંઆશ્રયીઃ
 નિશ્ચે સમગ્ર જે રીતે, મને જાણે તે લે સુણી. ૧
- હું આ જ્ઞાન સવિજ્ઞાને, કહીશ સંપૂર્ણ તુંનેઃ
 ફરી અહીં ન તે જાણી, જાણવાનું બાકી રહે. ૨
- મનુષ્યોમાં હજારોએ, સિદ્ધિમાટે કાઈ મથે;
 સિદ્ધ હિલોગી પૈકી કેા, તત્ત્વથી જાણે છે મને. ૩
- પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ, આકાશ મન બુદ્ધિ એ;
 ને અહંકાર સા મારી, આઠ પ્રકૃતિ બિન્ન છે. ૪
- બીજી આ તેથી ચે મારી, પ્રકૃતિ મોટી જાણુ તું;
 જીવજ્ઞે થઈ પાર્થ ! જેણે આ જગ ધારિયું. ૫
- આ બે કારણથી ભૂતો, જન્મે છે એમ જાણુજે;
 હુંહું જગત આખાનો, જન્મદાતા ને કાળ ચે. ૬

મારાથી નથી દોષ થે, વધુ અર્જુન આગળો;
 હુંમાં સર્વ પરોવાયું, પારા જેમ દોરાવિધે. ૭
 જળે રસ હું પાર્થ! છું, સૂર્ય ચંદ્રે પ્રકાશ હું;
 વેદે ઈંદ્ર શબ્દ આકાશે, નરોમાં પુરુષત્વ હું. ૮
 પૃથ્વીમાં પવિત્ર ગંધ, તે અગ્નિમાં તેજ હું;
 સૌ જૂતોમાં જીવન હું, છું તપસ્વીનું તપ હું. ૯
 સૌ જૂતોનું સનાતન, બીજ પાર્થ! જાણ મને;
 બુદ્ધિ હું બુદ્ધિમાનોની, તેજસ્વીનું તેજ હું યે. ૧૦
 કામ-રાગરહિત છું, બળ બળવાનનું હું;
 કામ ધર્મ-અવિરુદ્ધ, જૂતોમાં હે પાર્થ! હું છું. ૧૧
 એમ સાત્ત્વિક ભાવો જે, રાજસી તથા તામસી;
 જાણુ મારામધી તે છે, ન તેમાં હું હુંમાંજ તે. ૧૨
 તે ત્રણ ગુણી ભાવેથી, મોહું સર્વ જગત આ;
 સુરીતે ન મને જાણે, અવ્યય તે પર સહના. ૧૩
 માયા દૈવી ગુણોવાળી, આ મારી છે દુઃખતરી;
 જે મારે શરણે આવે, તે માયા જાય છે તરી. ૧૪

ન મારે શરણે આવે, મૂઢ ને અધમ નરો;
 માયાથી હતા અજ્ઞાની, ને આસુરી ભાવિક કે. ૧૫
 ભજે મને ચતુર્ઘતિ, ને પાર્થ! સુકૃતિ જન;
 દુઃખી જિજ્ઞાસુ ને ગર્હ, ને જ્ઞાની ભરતર્વણ. ૧૬
 તેમાં જ્ઞાની નિત્યયુક્ત, અનન્યભક્ત છે વધુ;
 જ્ઞાનીનો હું અતિ પ્યારો, ને મને તે પ્રિય બહુ. ૧૭
 અને ઉદાર છે સર્વ, જ્ઞાની તો મુજ આત્મીય;
 તે પહેલોજ તે યોગી, શ્રેષ્ઠ મુજ ગતિભણી. ૧૮
 ધણા જન્મપછી અંતે, જ્ઞાનવાન પામે મને;
 સૌ વાસુદેવ એ જાણે, મહાત્મા વિરહજ તે. ૧૯
 તે તે કામે નષ્ટ જ્ઞાની, લે શર્ણુ અન્ય દેવનું;
 તે તે નિયમ પાળીને, સ્વેચ્છાએ દોરાઈ બહુ. ૨૦
 જેજે ભક્ત જેનું જેનું, રૂપ અર્થે શ્રદ્ધાવડે;
 તેમની તે રૂપે શ્રદ્ધા, કરે અચળ તેની ચે. ૨૧
 તે તે શ્રદ્ધાવડે રંગી, તેનું આરાધન કરે;
 મેળવે કામના તેથી, મેંજ પ્રેરેલી તેમને. ૨૨

અંતાળું થાય છે ફળ, તે મંદ બુદ્ધિનુંજ તો; ·
 દેવ પૂજ્યે મળે દેવ, મારા મને મળે ભક્તો. ૨૩
 અશુદ્ધો વ્યક્તિ પામેલો, માને મને અવ્યક્તને;
 ન મારો ભાવ જાણીને, અવ્યય અનુત્તમ તે. ૨૪
 ટંકમો યોગમાયાથી, હું ન જણાઉં સર્વને;
 મૂઢ લોકો ન જાણે આ, અજન્મા અવ્યય મને. ૨૫
 જાણું છું હું ગયેલાને, હયાત જે અર્જુન છે;
 ને થનારાં સર્વ જૂતો, ન જાણે તે કોઈ મને. ૨૬
 ઉપજેલા ઇચ્છાદેષે, ને પાર્થ ! દ્વંદ્વમોહથી;
 જન્મવેળા જૂતો સર્વ, ઘેરાય પાર્થ ! મોહથી. ૨૭
 જેનાં પાપો અંત પામ્યાં, જન જે પુણ્ય સત્કૃતિ;
 નિર્મુક્ત દ્વંદ્વમોહથી, ભજે દદમતિ મને. ૨૮
 જરામૃત્યુમુક્તિમાટે, મુજ આશ્રયી જે મથે;
 તે જાણે છે બધું બ્રહ્મ, અધ્યાત્મને ને કર્મને. ૨૯
 અધિશૂતો અધિદેવે, અધિયસ માને મને;
 મર્ણુકાળે મને જેઓ, યુક્તચિત્તાળા જાણે તે. ૩૦
 અધ્યાય સાતમે સમાપ્ત.

અધ્યાય આઠમો.

અક્ષરબ્રહ્મયોગ.

અર્જુન ઓહ્યા.

શું તે બ્રહ્મ? શું અધ્યાત્મ? હે માધવ! ને કર્મ શું?
 અધિભૂત કહેલું શું? અધિદૈવ કાને કહે? ૧
 અહીં કાણુ અધિયસ, કેમ દેહે શ્રીકૃષ્ણ ! છે ?
 જાણુવો શો મૃત્યુકાળે, જોઇએ આત્મજ્ઞાનીને. ૨

શ્રીકૃષ્ણ ઓહ્યા.

પર અક્ષર બ્રહ્મ ને, સ્વભાવ અધ્યાત્મ કહે;
 ભૂતભાવો જન્મદાતા, વિસર્ગ કર્મનામી તે. ૩
 નિત્યભાવ અધિભૂત, પુરુષ અધિદૈવ ને;
 અધિયસ અહીં હુંજ, શ્રેષ્ઠ દેહીના દેહમાં. ૪
 અંતકાળે મને જોઓ, સ્મરતાં છોડી દેહને;
 જે જાએ ભાવ તે પામે, મારો તેમાં શંકા નથી. ૫
 જે જેવા ભાવ રાખીને, તજે અંતે શરીરને;
 તે તે તેને મળે પાર્થ ! સદા સંસ્કારી ભાવ તે. ૬

સર્વકાળે મને માટે, સ્મરીને યુદ્ધ કર તું;
મનશુદ્ધિ અર્પી હુંમાં, નિશ્ચે મને પામીશ તું. ૭
યોગાભ્યાસવડે યુક્ત, ક્યાંએ ન જતાં ચિત્તથી;
દિવ્ય પરમ પુરુષ, પામે પાર્થ ! ચિંત્વનથી. ૮

સર્વસ શાસ્તા પ્રભુ સનાતન,
આધાર સૌનો ને અચિંત્ય રૂપ;
આદિત્યવર્ણી તમથી વિહીન,
અણુ અણુથી રટો એ પ્રભુને. ૯
પ્રયાણકાળે અચળ મનેથી,
લક્ષિતવડે અને યોગો બળેથી;
ધરે બ્રુવોમાં પ્રાણજ સુરીતે,
પામે પરમ પુરુષ દિવ્ય તો તે. ૧૦
જેને કહે અક્ષર વેદવેતા,
જેમાં પ્રવેશે યતિ રાગભેતા;
જેને મુચ્છતા પ્લહાયર્થ પાળે,
કહું હું તને પદ દુંકાણુમાં તે. ૧૧

વશ રાખી સર્વ દારો, મન હૃદયે રોકીને;
 રાખીને તાળવે પ્રાણુ, નિજ યોગ ધારી અને. ૧૨
 ઓં એવો એક અક્ષર, બ્રહ્મનો જપ આદરી;
 જાય છે તે તજી દેહ, પામે છે પરમગતિ. ૧૩
 અનન્યચિત્ત જે નિત્યે, હમેશાંજ મારે મને:
 તેને હું સુલભ પાર્યં ! જે નિત્યયુક્ત યોગી છે. ૧૪
 પુનર્જન્મ દુઃખી સ્થાન, ને વિનાશી પામીયે;
 તેન પામે મહાત્માજે, પામેલા પરમસિદ્ધિને. ૧૫
 બ્રહ્મલોકસુધી સર્વ, લોક પુનર્જન્મીજ છે;
 પણ પામી મને પાર્યં પુનર્જન્મ જાણ્યો ન છે. ૧૬
 સહસ્ર યુગપર્યન્ત, જાણે જે દિન બ્રહ્મનો;
 હજાર યુગ રાત્રિયે, તે રાતદી સાતાજનો. ૧૭
 વ્યક્ત તે અવ્યક્તથી સૌ, જન્મે છે દિન ઉગતાં:
 નાશ થાયે થતાં રાત્રિ, ત્યાંજ અવ્યક્તનામમાં. ૧૮
 એ રીતે તે સર્વ જૂતો, નાશ પામે થૈં થઇને;
 થતાં રાત્રિ પરાધીન, પાર્યં ! જન્મે દિન ઉગ્યે. ૧૯

માટે અન્ય પર ભાવ, શાશ્વત વ્યક્તાવ્યક્તથી;
 નાશ થતાં સર્વ ભૂતો, નાશ પામતો તે નથી. ૨૦
 અક્ષર અવ્યક્ત એવું, કહ્યું તે છે પરાગતિ;
 ફરી આવે ન પામી તે, મુજ એકધામે ગતિ. ૨૧
 પુરુષ પર તે પાર્થ ! પામે અનન્યભક્તિથી;
 રહે જેમાં સહુ ભૂતો, વ્યાપેલું સર્વ જેથડી. ૨૨
 ગયેલા યોગીઓ પાછા, જન્મે ના તેમ જન્મ લે;
 જેકાળે તે કહું કાળ, સુષ્ટુ પાર્થ ! સહુ હવે. ૨૩
 અમિ જ્યોતિ શુક્લપક્ષ, ૭ માસો ઉતરાયણે.
 પામે ધ્રુવજનારા ત્યાં, જણ્યતા ધ્રુવ યોગી જે. ૨૪
 ધૂમ રાત્રિ કૃષ્ણપક્ષ, ૭ માસ દક્ષિણાયને;
 પામી ચંદ્રમસ જ્યોતિ, પાછા જોગી જગે ફરે. ૨૫
 ઘોળી કાળી ગતિ બે એ, માનેલી જગમાં સદા;
 મળે એકવડે મોક્ષ, બીજીથી ફરી જન્મતા. ૨૬
 ને એ બે માર્ગમાં પાર્થ ! મોહે અગ્નિયુ યોગી કા;
 તેમાટે તું સહ કાળે, પાથ ! એ યોગયુક્ત થા. ૨૭

વેદેજ યજ્ઞેજ અને તપેજ,
 દાનોમહી પુણ્યદ્વેજો કલ્યાં ને;
 ઓળંગી તે સર્વ આતેજ નાણી,
 પામે પરમધામજ યોગી આદિ. ૨૮

અધ્યાય આઠમો સમાપ્ત.

અધ્યાય નવમો.

રાજવિદ્યારાજગુહ્યયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ ઓલ્યા.

- નક્રી હું આ તને ગુહ્ય, કહું છું તું અજિતને;
 જ્ઞાનવિજ્ઞાનસાથે જે, જાણી છોડે અશુભને. ૧
- રાજવિદ્યા રાજગુહ્ય, આ છે પવિત્ર ઉત્તમ;
 પ્રત્યક્ષ ફળદાયી ને, સહેલી તેમ અનાશીજ. ૨
- પુરુષો જે અશ્રદ્ધાળુ, હે પરંતપ ! ધર્મમાં;
 ન પામી તે મને પાછા, ભમે છે મૃત્યુલોકમાં. ૩
- વિશ્વ છે વ્યાપ્ત આ સર્વ, અવ્યક્ત મૂર્તિ હુંવડે;
 મારામાં સર્વ ભૂતો છે, તેમાં હું ન રહ્યો અને. ૪
- તે ભૂતો ન રહ્યાં હુંમાં, જો ઐશ્વર્ય તું યોગનું;
 ભૂતધર્તા ન ભૂતે હું, ભૂતપોષક આત્મ હું. ૫
- રહ્યો જેમ નભે નિત્ય, વાયુ સર્વ જગે જતો;
 તેમ સર્વે ભૂતો હુંમાં, રહેલાં છેજ પાર્યં ! હો. ૬

કલ્પ્યન્તે સર્વભૂતો, પામે મારીજ પ્રકૃતિ;
 કલ્પારંભે હે કાતેય !, સર્જું છું સહુને કરી. ૭
 બળે પ્રકૃતિને મારે, સર્જું છું હું કરી કરી;
 મારી પ્રકૃતિઆધીન, છે આ સૌ ભૂતમંડળી. ૮
 અને કર્મો મને તેના, બાંધતાં હે ધનંજય !
 ઉદ્ધાસીનસમા તેઓ, તે કર્મે નથી બંધન. ૯
 મારા અધ્યક્ષપણથી, પ્રકૃતિ છે ચરાચર;
 એજ હેતુવડે પાર્થ ! જગે થાય ફરાફર. ૧૦
 ન પીછાણે મને મૂર્ખ, મનુષ્યદેહ ધારતો;
 પરભાવ ન જાણે તે, મમ ભૂત મહેશ્વરો. ૧૧
 વૃથા આશા કર્મ સૌ ને, જ્ઞાન તે પણ મૂર્ખનાં;
 રાક્ષસી આસુરી તથા, મોહ પ્રકૃતિમાં રહ્યાં. ૧૨
 મહાત્મા તો મને પાર્થ ! દૈવી પ્રકૃતિવાન જો;
 ભજે અનન્યભાવેથી, હું અવ્યય ભૂતાદિને. ૧૩
 હું કીર્તન કરે નિત્ય, મંયમી વ્રતધારી એ;
 તે નમીને કરે ભક્તિ, નિત્યયુક્તો મને ભજે. ૧૪

અને ક્રા જ્ઞાનયજ્ઞેથી, ઉપાસતા મને ભજી;
એક કિંવા જીદે જાણી, બહુધા વિશ્વતોમુખી. ૧૫
હું સંકલ્પ છું હું યજ્ઞ,સ્વધા ને ઔષધી હું છું;
મંત્ર હું ને ઘીયે હું છું, હોમેલું તેમ અગ્નિ હું. ૧૬
જગતનો પિતા હું છું, માતા ધાતા પિતામહ;
સુઘ પવિત્ર ઓંકાર, સામ હું યજુર્ મઙ્ગ. ૧૭
ગતિ ભર્તા પ્રભુ સાક્ષી, નિવાસ શર્ણુ મિત્રજ;
ઉત્પત્તિ પ્રસવસ્થાન, નિધિ જીજ્ઞ હું અવ્યય. ૧૮
હું તપું છું હું વર્ણું છું, હું ગૃહું છું હું છોડું છું;
હું અમૃત અને મૃત્યુ, સદસત્ પાર્થ હું છું. ૧૯

ત્રિવેદ્ય પી સોમ થઈને અપાપી,
મને પૂજી સ્વર્ગ લે સદા માગી;
પછી પામતા પુણ્ય મુરેંદ્રલોક,
ત્યાં ભોગવે દેવના દિવ્યભોગ. ૨૦
વસી ભોગવી સ્વર્ગલોકે વિશાળ,
શતાં પુણ્ય ઓછું ધરાએ પધારે;

રીતે એ ત્રયી ધર્મના પાળનારા,

ફલેચ્છા જવું આવવું પામનારા. ૨૧

ઉપાસે છે મને જેઓ, અનન્ય ચિંતુ જે જનો;

તેમાં યે નિત્ય યોગીનો, યોગક્ષેમ ઉપાડતો. ૨૨

અન્ય જે દેવભક્તો યે, શ્રદ્ધાથી દેવને બળે;

તેઓ પણ ખરે પાર્થ ! પૂજે અનિયમે મને. ૨૩

સર્વે યે યજ્ઞનો હું છું, ભોક્તા ને સ્વામી યે વળી;

મને તરવે ન જાણે તે, તેથી પાછા પડે ઢળી. ૨૪

પામે દેવચાળ દેવો, પિતૃભક્ત પિતૃ ગ્રહે;

ભૂતભક્તો ભૂતો પામે, મારા ભક્ત મળે મને. ૨૫

ફલ પાન ફળો પાણી, આપે ભક્તિવડે મને;

અર્પેલાં ભક્તિથી જે તે, ખાવાં શ્રદ્ધાળુનાં ગમે. ૨૬

જે જે આપે કરે જે તું, જે હોમે ને જે આપતો;

જે જે તપ કરે પાર્થ ! અર્પે સર્વે મનેજ તો. ૨૭

શુભાશુભ ફળોકિરાં, કર્મબંધન છોડશે;

સંન્યાસી યોગવાળો જે, મુક્ત તે પામશે મને. ૨૮

સમ હું સર્વ ભૂતોમાં, મારો દ્વેષી ન પ્રિય કેા;
 ભક્તિવડે બજે જંગેઓ, હુંમાં તે તે મહી હું તો. ૨૯
 પશુ બજે દુરાચારી, અનન્યભાવથી મને;
 સાધુ તે માનવાન્નેગ, ચોંટ્યા સુવ્યવસાયને. ૩૦
 તુર્ત તે થાય ધર્માત્મા, શાન્તિ પામે નિરંતર;
 કૌંતેય કાલ લે મારો, ભક્ત નાશ થાય ન એ. ૩૧
 મુજ શર્યે આવે પાર્થ ! હોય તે પાપી જો કદી;
 સ્ત્રી વૈશ્ય તેમ શદ્રો યે, પામે છે પરમગતિ. ૩૨
 તો ભક્તો પવિત્ર વિપ્રો, રાજર્ષિ કેમ ના વદે!
 અનિત્ય અમુખી લોકે, જન્મીને તું મને બજ. ૩૩
 હુંમનાળો ભક્ત મારો, મને બજે નમે મને;
 હું શર્યે ચિત્ત ચોડી રે', તો પામીશજ તું મને. ૩૪

અધ્યાય નવમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય દશમો.

વિભૂતિયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

- ફરી એમ મહાગાહો ! શ્રેષ્ઠ વચન સુણુ તું;
 પ્રીતિપાત્ર તું છે મારે, હિતેચ્છાથી હું તે કહું. ૧
 મારો પ્રભાવ જાણે ના, દેવો તેમ મહર્ષિઓ;
 હુંજ હું આદિ દેવોનો, ને એ રીતે મહર્ષિનો. ૨
 અજ અનાદિ જે જાણે, મને લોકમહેશ્વર;
 મૃત્યુલોકે અમોહેલા, થાય પાપવિમુક્ત જ. ૩
 શુદ્ધિ ને જ્ઞાન નિર્મોહ, સત્ય દમ શમ ક્ષમા;
 સુખદુઃખ જન્મમૃત્યુ, લયાલય વળીજ આ. ૪
 અહિંસા સમતા દાન, અંતોષ તપ ને વળી;
 કીર્તિ અકીર્તિ સૌ ભાવો, થાયે વિવિધ હુંથકી. ૫
 પૂર્વે સાત મહાક્રપિ, તેમજ મનુ ચાર એ;
 મારા ભાવે યયાં સર્વે, પ્રજા આ લોક તેની છે. ૬

આ વિભૂતિ અને યોગ, જાણે જે મુજ તત્ત્વથી;
 નિશ્ચય યોગથી સાધે, તેમાં તો સંશય નથી. ૭
 હિતજનકર્તા હું સૌનો, પ્રવર્તે હું થકી બધું;
 એમ માની બજે હુંને, વિદ્વાનો ભાવિકો સહુ. ૮
 મન પ્રાણ હુંમાં રાખી, અન્યોન્ય સમજવતા;
 અને ગાતા મને નિત્ય, રમતા ને મનોબતા. ૯
 તેને આપું બુદ્ધિયોગ, મને પામેજ તેવડે. ૧૦
 તેમને તારવામાટે, અજ્ઞાન અંધકારશું;
 હૃદયે જે રહેલું તે, ટાળું જ્ઞાનદીપેથી હું. ૧૧

અર્જુન ઓલ્યા.

પરંધામ પરંબ્રહ્મ, આપ પરમશુદ્ધ છો;
 આદિદેવ વિભુ નિત્ય, પુરુષ અજ દિવ્ય છો. ૧૨
 કહ્યાં છે આ મને સર્વ, ઋષિ દેવર્ષિ નારદે;
 દેવળ વ્યાસ અસિતે, ને કહ્યો મુજને તમે. ૧૩
 માનું સાચું સર્વ આને, જે કેશવ ! મને કહો;
 હે પ્રભુ ! આપની વ્યક્તિ, જાણે ના દેવ દાનવો. ૧૪

પોતે પોતાવડે જાણો, આપને હે વિશ્વપતિ !
 ભૂતભાવન ! ભૂતેશ ! દેવદેવ ! જગત્પતિ ! ૧૫
 કહેવાયોગ્ય વિભૂતિ, આપની દિવ્ય સૌ કહો;
 જે !વભૂતવડે લોકે, વ્યાપી રહેલા આપણે. ૧૬
 જાણું હું શી રીતે યોગી, આપ ચિંતવતો સદા;
 અને કયા કયા ભાવે, ચિંતવું પ્રભુ આપમાં. ૧૭
 આપનો યોગ વિસ્તારે, જે વિભૂતિ જનાર્દન !
 કહો મને કથામૃત, સુણતાં અતૃપ્ત મન. ૧૮

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

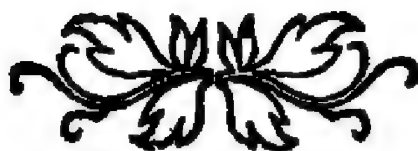
હા કહીશ તને દિવ્ય, મારી વિભૂતિ હું બધી;
 મુખ્યત્વે કરીને પાર્થ ! વિસ્તારે અંતજ નથી. ૧૯
 હું છું આત્મા ગુડાકેશ ! સૌ ભૂતોને હૃદે રહ્યો;
 હું છું આદિ અને મખ્ય, ને છું અંત હું ભૂતનો. ૨૦
 આદિત્યોમાં વિષ્ણું હું છું, જ્યોતિમાં ભાસ્કર રવિ;
 વાયુઓમાં મરીચિ હું, નક્ષત્રોમાં હું છું શશી. ૨૧
 સામવેદ હું વેદોમાં, દેવોમહી હું વાસવ;
 ને હું મન ઈન્દ્રિયોમાં, ભૂતોમાં હું જ ચેતન. ૨૨

અને રૂદ્રોમહી શંભુ, કુબેર યક્ષ રાક્ષસે;
 ને અગ્નિ હું વસુઓમાં, હું મેરૂ સહુ પર્વતે. ૨૩
 પુરોહિતે મને મુખ્ય, જાણુ પાર્થ! જૃહસ્પતિ;
 હું સેનાપતિમાં રકંદ, સાગર સરમાં વળી. ૨૪
 હું ભૃગુ મહર્ષિઓમાં, ઓમ અક્ષર વાણીએ;
 જાપયજ્ઞ યજ્ઞોમાં હું, હિમાલય હું સ્થાવરે રૂપ
 પીપળો સર્વ વૃક્ષોમાં, દેવર્ષિમાં હું નારદ;
 ચિત્રરથ ગંધર્વે હું, સિદ્ધે કપિલ મુનિ હું. ૨૬
 ઉચૈશ્રવા હું અશ્વોમાં, જાણુ હું અમૃતોદભવ,
 ઔરાવત ગજેન્દ્રોમાં, નરોમાંહી નરાધિપ. ૨૭
 આયુધોમાં હું હું વજ્ર, ગાયોમાં કામધેનુ હું,
 હું કામ ગર્ભધારણુ, સર્પોમાં વાસુકી હું. ૨૮
 ને હું શેષ હું નાગોમાં, જળચરે વરુણ હું;
 ને અર્ધમા પિતૃઓમાં, યમ સંયમીમાં હું હું. ૨૯
 હું હું પ્રહલાદ દૈત્યોમાં, કાળ હું ગણનારમાં;
 ને મૃગેન્દ્ર મૃગોમાંહી, ગરુડ હું હું પક્ષીમાં. ૩૦

વાયુ હું શુદ્ધિકર્તામાં, રામ હું શસ્ત્રધારીમાં;
 મગર હું મચ્છીઓમાં, ગંગા હું હું પ્રવાહમાં. ૩૧
 આદિ અંત પદ્મથોનો, મધ્ય હું જ અર્જુન છું;
 વિદ્યા અધ્યાત્મવિદ્યામાં, ને વક્તાઓની વાણી હું. ૩૨
 અકાર હું અક્ષરોમાં, સમાસમાં હું દંડ છું;
 અક્ષય કાળ હું હું ને, ધાતા ને વિશ્વમુખ હું. ૩૩
 સર્વ હર્તા મૃત્યુ હું હું, ને હું હું ભાવી ઉત્પતિ;
 વાણી શ્રી કીર્તિ નારીમાં, સ્મૃતિ મેઘા ક્ષમા ધૃતિ. ૩૪
 હું બૃહત્સામ સામોમાં, ગાયત્રી ઇંદની મહી;
 હું માગશર માસોમાં, વસંત ઋતુઓમહી. ૩૫
 જુમાર છળનારામાં, તેજવાનનું તેજ હું;
 જય ને વ્યવસાયે હું, સત્ત્વવાળાનું સત્ત્વ હું. ૩૬
 યાદવોમાં વાસુદેવ, પાંડવોમાંહી પાર્થ હું;
 મુનિઓમાં હું હું વ્યાસ, ને કવિમાંહી શુક હું. ૩૭
 દંડ દેનારમાં દંડ, જયકર્તાની નીતિ છું;
 ને હું હું મૌન ગુણોમાં, ને જ્ઞાનીનું હું જ્ઞાન છું. ૩૮

ને વળી સર્વ ભૂતોનું, ખીજ જે પાર્થ! તે હું છું; .
 હોય કે ન વિના મારા, ભૂત ચર અચર સૌ. ૩૬
 મારી દિવ્ય વિભૂતિનો, હે પાર્થ અંતજ નથી;
 વિસ્તાર મેં કહ્યો આ તો, વિભૂતિનો ઉદ્દેશથી. ૪૦
 જે સત્ત્વ વિભૂતિવાળું, શ્રદ્ધાળુ ને પરાક્રમી;
 જાણજે તે થયેલું સૌ, માહરા તેજ અંશથી. ૪૧
 અથવા એ ધણું જાણ્યે, કામ અર્જુન! શું તને?
 રહ્યો આધાર ભૂતે હું, એક અંશે બધે જગે. ૪૨

અધ્યાય દશમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય અગીઆરમો.

વિશ્વરૂપદર્શનયોગ.

અર્જુન યોહ્યા.

મારા અનુગ્રહાર્થે જ, ગુપ્ત અધ્યાત્મનામની;
 ત્રેષ આપે કહી વાણી, મારો મોહ ગયો ટળી. ૧
 જન્મ ને મર્ત્ય ભૂતોનાં, વિસ્તારે સાંભળ્યાં જ મેં;
 તુંથી હે પદ્મપત્રાક્ષ ! છે અવ્યય માહાત્મ્ય તે. ૨
 એ પ્રમાણે તમો જોવા, પોતે છે પરમેશ્વર;
 હું જોવા ઈચ્છું તે રૂપ, ઈશ્વરી પુરુષોત્તમ ! ૩
 માનો એવું હુંથી જો તે, દેખી શકાય તો પ્રભો !
 હે યોગેન્દ્રા મને આપ, રૂપ અવ્યય દાખવો. ૪

શ્રીકૃષ્ણ યોહ્યા.

જો મારાં પાર્થ ! રૂપો તું, સંકટો હજારો હવે;
 નાના પ્રકારનાં દિવ્ય, અનેક ઘાટ વર્ણનાં. ૫

ને આદિત્યો વસુ રૂદ્રો, અશ્વિનો મરુતો તથા;
 ને પૂર્વે તે ન જોયેલાં, આશ્વર્યો પાર્થા આ બધાં. ૬
 જગે એક સ્થળે સૌ હાં, સચરાચર આજ તો;
 મારે દેહે ગુડાકેશ ! જોજો ખીજું જે માગતો. ૭
 દષ્ટિ આ તારી યે હુંને, શકે ના કદી નીરખી;
 દિવ્ય આપું તને ચક્ષુ, જે મારો યોગ ઇશ્વરી. ૮
 સંજય ખોલ્યા.
 પછી એમ કહી રાજા ! મહાયોગેન્દ્ર ઇશ્વરે;
 દેખાડ્યું પાર્યને દૈવી, ઇશ્વરી રૂપ ત્યાંજ તે. ૯
 અનેક મુખ ને નેત્રો, રૂપાણું બહુ અદ્ભુત;
 બહુ આભૂષણે દિવ્ય, ઉગામ્યાં દિવ્ય આયુધ. ૧૦
 દિવ્ય માળા ધર્યાં વસ્ત્રો, અવ્યર્થ દિવ્ય સુગંધથી;
 સૌ આશ્વર્યે લય્યાં દેવ, અનંત વિશ્વતોમુખી. ૧૧
 સહસ્ર સૂર્ય આકાશે, જે ઉગે સામટા મળી;
 અને પ્રભા પ્રકાશે જે, તેવી તેહ મહાત્મની. ૧૨
 ત્યાં સૌ જગ સ્થળે એક, જોઈયાયેલું જુદું જુદું;
 દેવના દેવની દેહે, ત્યારે ત્યાં પાંડવે દીકું. ૧૩

પદ્મી વિસ્મય પામીને, હાંરોમાંય અર્જુનઃ
દેવને શિરસા વન્દી, હાથ જોડી વહે વચ. ૧૪

અર્જુન બોલ્યા.

સૌ દેવ દેખું પ્રભુ ! આપ દેહે,
જુદાં જુદાં પ્રાણીતણાં જુથો શાં;
રાજન્ત પદ્માસન ધૃશ પ્લહા,
દિવ્ય સર્પો ઋષિઓ રહે હા ! ૧૫

અનેક હાથો મુખ પેટ આંખો,
સર્વત્ર જોઉં તમ રૂપ લાખો;
ન આદિ કે મધ્ય ન અંત રૂપે,
નિહાળું વિશ્વેશ્વર ! વિશ્વરૂપે. ૧૬

ગદા અને ચક્ર કિરીટવાળા,
ચોમેરથી તેજ પ્રકાશવાળા;
લાળું બધે આપજ દુર્નિરીક્ષ્ય !
તપેલ સૂર્યામિશ્રું દિવ્ય તેજ. ૧૭

તમે પરમ અક્ષર જ્ઞાનવાન,
આ વિશ્વના આપ વડા નિધાન;
ને અવ્યયે શાશ્વત ધર્મપાળ,
પુરુષ હું માનું પ્રભુ! સનાતન. ૧૮

ન આદિમધ્યાંત અનંતવીર્ય !
અનન્તબાહુ શશીસૂર્યનેત્ર;
નિહાળું હું હોળીશી આગ મોઢે,
ને તેજથી વિશ્વ બધું પ્રકાશે. ૧૯

આ વિશ્વ ને અંતર બ્યોમકેરાં,
ને સૌ દિશા આપઘડીજ બ્યાપ્યાં;
આ દેખીને અદ્ભુત દિવ્ય રૂપ,
ત્રિલોક સૌ પામી રહ્યાંજ દુઃખ. ૨૦

આ આપમાં પેસતા દેવસંઘ,
ભીતિથી વંદે દ્વય જોડી પાણુઃ
સ્વસ્તિ વદી સિદ્ધ મહર્ષિસંઘ,
વંદે સ્તુતિથી સહુ આપનેજ. ૨૧

સુર્યો વસુઓ વળી સાધ્ય રુદ્રો,
 પિતૃ મરુતો વળી વિશ્વદેવો;
 ગંધર્વ યક્ષો અસુરોજ સિદ્ધો,
 તે ન્યાળતા વિસ્મયે આપને સૌ. ૨૨
 સ્વરૂપ મોહુ કર મુખ નેત્ર,
 ઉર અતિ પાદ દરાલ પેટ;
 અહો મહાબાહુ ! બહુ બહુ સૌ,
 દેખી દુભે લોક અને વળી હું. ૨૩
 નભસ્પર્શી દિવ્ય અનેક વર્ણો,
 ખુદ્ધાં મુખો દીપ્ત વિશાળ નેત્રો;
 નિહાળી ઝે દ્વલત અંતરાત્મ,
 ન ધૈર્ય વા શાન્તિ રહેજ કૃષ્ણ ! ૨૪
 નિહાળીને બીષણ દાઢવાળાં,
 કાલાગ્નિજેવાં મુખડાં તમારાં;
 બળું દિશા ના ન લહું હુલાસ,
 પ્રસન્ન દેવેશ ! જગન્નિવાસ ! ૨૫

આ ઈરવો સૌ ધૃતરાષ્ટ્રપુત્રો,
સાથે પડ્યા સૌ નૃપ યોધવીરો;
આ ભીષ્મ ને દ્રોણ સુવીર કર્ણ,
યોદ્ધા અમારા પણ સાથ અત્ર. ૨૬

મુખે કરાલો પ્રભુ ! હે તમારે,
પ્રવેશતા ભીષણ દંતવાળે;
જથ્થાય કે દાઢની મધ્યમાંહીં,
ચોટી જતા ચૂર્ણ થતાં શિરાદિ. ૨૭

જેવાં નદીનાં બહુ પાણી વેગે,
દોડી જતાં ને મળતાં સમુદ્રે;
જ્યલન્ત આ મુખવિષેજ તેવા,
આ વીર પેસે નરલોકકેર. ૨૮

પ્રદીપ દીપે પડવા પતંગો,
ભમે કરીને બહુ વેગ રંગો;
પેસે જનો ચે લગ્ન નાશમાટે,
વિશાળ વેગે તવ મુખમાં તે. ૨૯

જ્વલન્ત મુખે સહુ બાળુ ચાટો,
 ત્રાસો ભરી લોકતાણાજ મુકો;
 ભયુ બધું તેજથી વિષ્ણુ વિષ્ણુ !
 અંતાપતું જે અતિ ઉગ્ર એતું. ૩૦

કહો મહને કો તમ ઉગ્રરૂપ !
 પ્રસન્ન હો દેવવર ! પ્રણામઃ
 હું જાણુવા આપનું આલ પચ્છું,
 તવ પ્રવૃત્તિ ન જરા હું જાણું. ૩૧

શ્રીકૃષ્ણ ખોલ્યા.

હું કાળ મોટો જનનાશકાર,
 સંહારવા લોકવિષે પ્રવૃત્ત;
 જીવે નહિ તું વિષ્ણુ અન્ય કોઈ,
 ચોક્કા જિભા સૌ રણમાંહી આંહી. ૩૨

તો જાક તું કીર્તિ અપાર પામ,
 જીતી રિપુ ભોગવ રાજ્યધામ;
 મુક્યા પૂરા મેં સહુને ય મારી,
 નિમિત્ત થા માત્ર તું સ્વયંસાચી ! ૩૩

આ દ્રોણ ને ભીષ્મ જયદ્રથે આ,
આ કર્ણ ને અન્ય સુયોધવીરા;
હણેલ મેં તું હણુ શાયતો માં,
કર યુદ્ધ તું જીતીશ શત્રુને આ. ૩૪

સંજય બોલ્યા.

એવા. સુણી કેશવનાજ શબ્દ,
ધ્રુજે કિરીટી દય બેડી પાણુ;
વંદે નમીને ફરી કૃષ્ણને આ,
પ્રણામતાં ગદ્ગદ કંઠ બીતાં. ૩૫

અર્જુન બોલ્યા.

ખરે ! બધું આપની કીર્તિથીજ,
હર્ષે હર્ષાકેશ ! જયત મુદિત;
અહુદિશ બી રાક્ષસ સર્વ નાસે,
અને નમે છે સહુ સિદ્ધસંધે. ૩૬
કાં ના નમે તે તમને મહાત્મા !
વડીલ છે આપજ અલ્પકર્તા;

અનંત ! દેવેશ ! જગન્નિવાસ !
 તમેજ છો અક્ષર સદ્અસદ્પર. ૩૭
 પુરાણુ છો પુરુષ આદિદેવ,
 આ વિશ્વના છોજ પરમ નિધાન;
 છો જ્ઞેય જ્ઞાતા વર્ણા દિવ્ય ધામ,
 વ્યાપેલ વિશ્વેજ અનન્તરૂપ. ૩૮
 યમ અગ્નિ વાયુ શશી ને વરુણ,
 પ્રજાપતિ ને પ્રપિતામહેશ;
 તમે નમું નાથ ! હજારવાર,
 ફરી ફરી નમું નમું નમસ્તે. ૩૯
 નમું હું આગે પ્રણમું હું પાછે,
 ચોમેરથી યે નમું એહ રીતે;
 પરાક્રમી ને બળવાન બારે,
 વ્યાપ્યા બધે વંદન વારવારે. ૪૦
 સખા ગણીતે હું વઘો પ્રભાદે,
 હે કૃષ્ણ ! હે યાદવ ! હે સખા ! એ;

જાણ્યો ન આ મેં મહિમા તમારો,
 ક્ષમા કરો એ મહુ દોષ મારો. ૪૧
 મેં મશ્કરીમાં અપમાન કીધાં,
 ખાતાં સુતાં બીડી વિરામતાં આ;
 સમક્ષ હે અન્યુત ! કે પરોક્ષ,
 ક્ષમા કરો તે સહુ હે ઉદાર ! ૪૨
 ચરાચરોના જનના પિતા છો,
 મુપૂજ્ય છો આપ મહા ગુરુ છો;
 સમાન કે ના ન અધિક કોઈ,
 લોકત્રયે અપ્રતિમ પ્રભાવી. ૪૩
 પ્રણામું માટે વિભુ ! કાય ઢાળી,
 રીઝો પ્રભુ ! સાંભળી સ્તુતિ મારી;
 પિતા સુતોનેજ સખા સખાને,
 પ્રિય પ્રિયા તેમ નિભાવી લ્યોને. ૪૪
 પૂર્વે ન દીઠું હરખું હું જોઈ,
 ભયે રહું આ . મનકું દુભાઈ;

હવે જતાવો પ્રભુ ! પૂર્વરૂપ,
 રીઝો તમે દેવ ! જગન્નિવાસ । ૪૫
 હાથે મદા ચક્ર સિરે કિરીટ,
 ધારેલ જોવા ઇચ્છતો તથૈવ;
 ફરી ધરો ચાર જુગજું રૂપ,
 સહસ્રબાહુ । પ્રભુ ! વિશ્વરૂપ । ૪૬

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

તનેજ મેં પાર્યે । મમ કૃપાયે,
 દાખવ્યું પરં રૂપ આત્મયોગે;
 તેજે ભર્યું અંત ન આદિ વિશ્વે,
 પૂવે ન તારા વિષ્ણુ દીકું કાચે. ૪૭
 ન વેદ યજ્ઞે ભણુતાં ન દાને,
 ક્રિયાથી કે ઉત્ર તપે ય ના ઝે;
 મનુષ્યલોકે રૂપ એહ મારું,
 કાચે ન તું અર્જુન ! વિષ્ણુ ભાણું. ૪૮
 મા હો વ્યથા ને ન વિમૂઢભાવ,
 નિહાળી આ માહરં ધોર રૂપ;

પ્રસન્ન ચિત્તે ભય ટાળી સર્વ,
નિહાળ આ માહરં પૂર્વરૂપ. ૪૬

સંજય બોલ્યા.

એવું કહી પાર્થશું વાસુદેવે,
કરી બતાવ્યું નિજ પૂર્વરૂપ;
આશ્વાસતા એ ભયથી બીધાને,
ધર્યું કરી સૌમ્યવપુ પ્રભુએ. ૫૦

અર્જુન બોલ્યા.

જોષ આ માનુષી સૌમ્ય, રૂપ આપ જનાર્દન !
થયો સચેત હું આપે, સ્વસ્થ મ્હારં થયું મન. ૫૧

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

મુશ્કેલ રૂપ દેખાતું, આજે જે જોયું તેજ આ;
દેવો એ રૂપ જોવાને, ઇચ્છા સદૈવ રાખતા. પર
ન તપે હું ન વેદે હું, ન દાને તેમ યશથી;
તેં જે જોયો મને તેવો, દેખાઉં કાથી હું નહિ. ૫૩

તારી અનન્યભક્તિથી, શક્ય હું હુંજ અર્જુન !
 ને જોવા જાણવા તત્ત્વે, પામવા એ પરંતપ ! ૫૪
 હુનિમિત્ત કર્મ કર્તા, મુજ ભક્ત અસંગ જે;
 અવેરી સર્વ ભૂતોમાં, પામે તે પાર્થ ! હે મને. ૫૫

અધ્યાય અગ્નીઆરમ્ભો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય બારમો. ભક્તિયોગ.

અર્જુન બોલ્યા.

એ પ્રકારે સદા યુક્ત, ઉપાસે ભક્ત આપને;
તે જે અક્ષર અવ્યક્ત, તે બેમાં કોણુ શ્રેષ્ઠ છે? ૧

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

હુંમાં મન પરોવીને, ઉપાસે નિત્ય નિત્ય જે;
પરમ શ્રદ્ધાવડે તેઓ, માન્યા ઉત્તમ યોગી મેં. ૨
જે અક્ષર નિરાકારી, ઉપાસન્ત અવર્ણ્ય;
સર્વભાગી અનિર્દેશ્ય, કૂટસ્થ અચળ સ્થિર. ૩
રોકીને સર્વ ઈંદ્રિયો, સર્વત્ર સમબુદ્ધિથી;
પામે છેજ મને તેઓ, રંગાર્ધ ભૂતહિતથી. ૪
અધિક કહેશ છે તેને, ચિતાસક્ત અવ્યક્ત જે;
અવ્યક્તની ગતિ દુઃખે, દેહીથીજ પમાય છે. ૫

જોઓ તો સૌ મને અર્પી, કર્મો મારે પરાયણાઃ
 અનન્ય એહ યોગેથી, ધરી મારી વિપાસના. ૬
 તેમનો તારનારો હું, મૃત્યુ-સંસારસાગરે;
 થાઉં છું ઝટ હે પાર્થ ! મારામાં ચિત્ત પ્રેરવે. ૭
 મારામાં મન રાખીને, પ્રેર મારાવિષે મતિ;
 મને પામીશ એથી યે, શંકા એહ વિષે નથી. ૮
 ન ઠરાવી શકે તું જો, મારામાં સ્થિર ચિત્તને;
 તો તું અભ્યાસયોગેથી, પામવા પ્રયત્નજો મને. ૯
 અભ્યાસે ય ન ફાવે જો, તો હુંમાં કર્મનિષ્ઠ થા;
 હું નિમિત્તે કરી કર્મો, સિદ્ધિને પામજો યથા. ૧૦
 હવે અશક્ત એમાં યે, તો થા તું યોગઆશ્રિત;
 સર્વ કર્મફળો ત્યાગી, કરીને આત્મસંયમ. ૧૧
 જ્ઞાન અભ્યાસથી શ્રેષ્ઠ, ધ્યાન જ્ઞાનથી હે પર;
 તેથી કર્મફળત્યાગ, ત્યાગે શાન્તિ નિરન્તર. ૧૨
 અદ્વેષી સર્વ ભૂતોનો, દયા મૈત્રી ક્ષમા ભર;
 અહંતા-મમતા-મેક્ષતા, સર્વે સુખે દુઃખે સમ. ૧૩

મંત્રોષી સર્વદા યોગી, સંયમી દૃઢ નિશ્ચય;
 મન બુદ્ધિ મને અર્પે, મારો ભક્ત મને પ્રિય.૧૪
 લોકો દુભાય જેથી ના, લોકો જેહ દુભાય ન;
 મુક્ત ઈર્ષા બયોદ્રેગે, ને હર્ષે તે મને પ્રિય.૧૫
 શુદ્ધ દક્ષ ગતાપેક્ષ, અવ્યથાજો ઉદ્ધસીન;
 સર્વ કર્મફળભાગી, મારો ભક્ત મને પ્રિય.૧૬
 ન હર્ષે ન કરે દ્વેષ, ન શોચે શૂન્ય વાંછન;
 શુભાશુભ ફળત્યાગી, ભક્તિવંત મને પ્રિય.૧૭
 સમાન શત્રુ ને મિત્રે, તેમ માનાપમાનમાં;
 સુખદુઃખે શીતોષ્ણે જે, સંગત્યાગી સમાન આ.૧૮
 જે આવે તેથી સંતોષી, મૌની નિદ્રાસ્તવે સમ;
 નિરાશ્રય સ્થિરબુદ્ધિ, ભક્તિમાન મને પ્રિય.૧૯
 આ ધર્મામૃતમાં જેઓ, શ્રદ્ધાળુ હુંપરાયણ;
 સેવે મેં કયી રીતે તે, મને ભક્ત અતિપ્રિય.૨૦

અધ્યાય બારમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય તેરમો.

ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞયોગ.

અર્જુન ઓલ્યા.

પ્રકૃતિપુરુષને યે, ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞને અને;
જાણવા ઇચ્છું છું જ હું, કેશવ ! જ્ઞાનજેયને. ૧

શ્રીકૃષ્ણ ઓલ્યા.

આ શરીરજ કૌન્તેય ! ક્ષેત્ર એવું વદાય છે;
જે જાણે ક્ષેત્રને તેને, ક્ષેત્રજ્ઞ જ્ઞાનીઓ કહે. ૨
તે ક્ષેત્રજ્ઞ મને જાણો, ભારત ! સર્વ ક્ષેત્રમાં;
ક્ષેત્રક્ષેત્રજ્ઞનું જ્ઞાન, છે મારે મન જ્ઞાન આ. ૩
તે ક્ષેત્ર શું અને કેવું, શા વિકારી શી રીત તે?
ક્ષેત્રજ્ઞ શું પ્રભાવે શું, દુઃકમાં કહું સુષુ તે. ૪
ઋષિઓ બહુધા ગાયે, હંદોથી વિષ વિષને;
બ્રહ્મસૂત્ર પડે તો તે, હેતુથી નિર્જુયોવડે. ૫
અહંકાર મહાભૂતો, બુદ્ધિ અવ્યક્ત જે અને;
ઇન્દ્રિયો દશ ને એક, તેના વિષય પાંચ એ, ૬

ઇચ્છા દ્રેષ સુખો દુઃખો, સંઘાત ચેતના ધૃતિ;
 આ સૌ ક્ષેત્ર ટુંકાણેથી, કહેલા સવિકારથી. ૭
 અદંભ નિરભિમાન, અહિંસા આર્જવ ક્ષમા;
 ગુરુભક્તિ અને શૌચ, મનનિગ્રહ સ્થિરતા. ૮
 વૈરાગ્ય ઇન્દ્રિયો-અર્થે, અહંતાનું વિમોચન;
 જન્મ મૃત્યુ જરા રોગે, દુઃખ દોષોનું દર્શન. ૯
 અનાસક્ત અંસંગી જે, પુત્ર સ્ત્રી ધર આદિમાં;
 સમતા ચિત્તની નિત્યે, સારામાહાની પ્રાપ્તિમાં. ૧૦
 મારે અનન્યયોગેથી, ભક્તિ અવ્યભિચારણી;
 એકાંતદેશ વાસે ને, સમાજે જન અપ્રીતિ. ૧૧
 અધ્યાત્મગ્ઝાનમાં નિષ્ઠા, દર્શન તત્ત્વગ્ઝાનનું;
 ગ્ઝાન એમ કહેલું આ, અગ્ઝાન એથી બિલ્લુ. ૧૨
 ગ્ઝેય જે તે કહું છું હું, લાવે અમૃત જાણી જે;
 પંરખલ અનાદિ ને, ન સત કે અસત વદે. ૧૩
 સર્વત્ર ચર્ણુ ને હાથ, નેત્ર શિર અને મુખો;
 સર્વત્ર ક્ષાનવાળો તે, વ્યાપીને વિશ્વમાં રહ્યો. ૧૪

સૌ ઈંદ્રિયુણના ભાસે, સૌ ઈંદ્રિ સંભવવિના:
 અસક્તા ધારતો સર્વ, ગુણુભોગી મુનિર્ગુણ. ૧૫
 બહાર અંદર ભૂતોની, વ્યાપ્યો તેમ ચરાચરે;
 સદ્દમ તેથી જણાયે ના, દૂર તેમ નજીક છે. ૧૬
 ને અવિભક્તા ભૂતોમાં, રહ્યો જેહ વિભક્તશો;
 ભૂતપોષક ને જ્ઞાતા, સંહારે જન્મ દે રૂકો. ૧૭
 જ્યોતિનો પણ તે જ્યોતિ, અંધારાથી કહ્યો પર;
 જ્ઞાન જોય જ્ઞાનગમ્ય, વસ્યો જે સર્વને હ્રદે. ૧૮
 એમ ક્ષેત્ર તથા જ્ઞાન, કહ્યો જોય હુંકાણથી;
 આ મારો ભક્ત જાણીને, પામે છે મુજ ભાવથી. ૧૯
 બેઉ પ્રકૃતિ પુરુષ, અનાદિ સૌથી જાણુવા;
 વિકારો ને ય ગુણો યે, જાણુ પ્રકૃતિથી થતા. ૨૦
 કાર્યકારણ-નિમિત્તે, પ્રકૃતિ કારણો કહ્યાં;
 પુરુષ મુખદુઃખોનાં, ભોક્તાનાં કારણો કહ્યાં. ૨૧
 રહ્યો પ્રકૃતિ પુરુષ, પ્રકૃતિ ગુણુ ભોગવે;
 જન્મમાવે સદસત્ સ્થાને, ગુણુશક્તિથી એહને. ૨૨

સાક્ષી ને સંમતિદાતા, ભર્તા ભોક્તા મહેશ્વર; ·
 પરમાત્મા કલો એમ, આ દેહે પુરુષ પર. ૨૩
 એમ પુરુષ જે જાણે, ને જાણે ગુણ પ્રકૃતિ:
 વર્તે સર્વે જગે તોયે, ફરી તે જન્મતો નથી. ૨૪
 આત્મામાં ધ્યાનથી લાભે, આત્માને કોઈ આત્મથી;
 ખીજાઓ સાંખ્ય ને યોગે, ને કોઈ કર્મયોગથી. ૨૫
 ખીજા ન જાણતાં એવો, અન્યથી સુણી સેવતા;
 ને એ રીતે તરે તેઓ, મૃત્યુ શ્રુતિપરાયણા. ૨૬
 જેટલી થાય છે કાંઈ, વસ્તુ સ્થાવર જંગમ;
 ક્ષેત્રક્ષેત્રજ-સંયોગે, એ જાણુ ભરતર્પણ ! ૨૭
 સમાન સર્વ જૂતોમાં, રહેલા પરમેશ્વર;
 અનાશી નષ્ટ થાતાં યે, જીએ તેહ જૂતો પર. ૨૮
 જોતો સમાન સર્વત્ર, રહેલા સમ ઇશ્વર;
 પોતે હણે ન પોતાને, પછી પામે ગતિ પરા. ૨૯
 અને પ્રકૃતિથી કર્મો, સર્વ રીતે કર્યા જતો;
 જે દેખે માત્ર આત્માને, અકર્તા તેજ બાળતો. ૩૦

ન્યારે જુદાજ ભૂતોના, જુએ સૌ ભાવો એકમાં;
 વિસ્તારે તેથી એ રીતે, જાય છે મળી બ્રહ્મમાં. ૩૧
 અનાદિ નિર્ગુણી આત્મા, ને તે અવ્યય હોય છે;
 દેહે રહ્યો છતાં પાર્યં ! લેપાયે ન કરે ન તે. ૩૨
 જેમ સૂક્ષ્મ ન લેપાતું, આકાશ સહુ વ્યાપી આ;
 તેમ લેપાય ન આત્મા, દેહમાં વસતો છતાં. ૩૩
 સૂર્ય જેમ પ્રકાશે છે, વિશ્વ આખું ય એકભો;
 દેહને જીવ સર્વત્ર, પ્રકાશે પાર્યં ! તેમ તો. ૩૪
 દેહ ને જીવનું છેદું, જ્ઞાનચક્ષુથી એ રીતે;
 ભૂતપ્રકૃતિથી મોક્ષ, જાણે તે બ્રહ્મ પામશે. ૩૫

અધ્યાય તેરમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય ચૌદમો.

ગુણત્રયવિભાગયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ ઓલ્યા.

- ફરીને યે પરં ભાખું, જ્ઞાનોમાં જ્ઞાન શ્રેષ્ઠ હું;
જાણી જે મુનિઓ છાંથી, પામ્યા ગતિ પરા સહુ. ૧
- અહીંને જ્ઞાન આ મારું, પામ્યા સમાન ધર્મને;
ન જન્મ જગમંડાણે, ન પામે દુઃખ પ્રલયે. ૨
- મારી યોનિ મહદ્ધણ, તેમાં મૂકું હું ગર્ભ હું;
ઉત્પત્તિ સર્વભૂતોની, પાર્યં ! હે તેમજી સહુ. ૩
- કોંતેય ! યોનિ સર્વેમાં, જન્મે છે દેહ જેટલા;
તેમાં ધણ મહાયોનિ, બીજદાતા હું હું પિતા. ૪
- તમસ સત્ત્વ રજ એવા, ગુણો પ્રકૃતિથી થતા;
બાંધે છે હે મહાબાહો ! અવ્યય દેહી દેહમાં. ૫
- સત્ત્વના નિર્મલત્વે ભાં, પ્રકાશક અનામય;
બાંધે છે હે પુણ્યવંતા ! સુખ તે જ્ઞાનમંગળ. ૬

રજ રાગાત્મક જાણ, તૃષ્ણાના અંગથી થતોઃ
 બાંધે છે કર્મસંજે તે, કૌંતેય ! દેહીનેજ હો. ૭
 તેમ અજ્ઞાન તો થાતું, દેહે સૌ જાણ મોહક;
 પ્રમાદે આજસે ઉઘે, બાંધે છે તેહ ભારત ! ૮
 થાય છે સુખમાં સત્ત્વ, ભારત ! રજ કર્મમાંઃ
 તમ તો જ્ઞાન ઢાંકે ને, જોડે તેમ પ્રમાદમાં. ૯
 રજને તમ હાંકીને, થાય છે સત્ત્વ ભારત !
 રજ સત્ત્વજ ને તમ, તમ સત્ત્વ અને રજ. ૧૦
 સૌ દ્વારે દેહમાં આ તે, જ્ઞાન પ્રકાશ પાડતાંઃ
 જાણતું જ્ઞાન ત્યારે તો, સત્ત્વ એમજ ફાવતાં. ૧૧
 લોભ પ્રવૃત્તિ આરંભ, અશાન્તિ કર્મની સ્પૃહા;
 રજ ત્યાં થાય છે વૃદ્ધિ, ભરતર્પણ ! આંહીં આ. ૧૨
 અપ્રકાશ અપ્રવૃત્તિ, મોહ તેમ પ્રમાદજ;
 વૃદ્ધિ એની થતાં જન્મે, તમસ હે કુરુનંદન ! ૧૩
 સત્ત્વવૃદ્ધિ થતાં જ્યારે, પામે દેહી વિનાશ જો;
 તો તે ઉત્તમ જ્ઞાનીનો, પામે છે લોક નિર્ભંગો. ૧૪

મૃત્યુ જો રજમાં પામે, જન્મે છે કાર્યમંગીમાં;
 તમમાં જે. મુવેલો તે, જન્મે છે મૂઢ યોનિમાં. ૧૫
 કલ્પાં છે ફળ કર્મોનાં, સાત્ત્વિકે નિર્મળાં ફળો;
 રજનાં ફળ તો દુઃખ, અજ્ઞાનો તમનાં ફળો. ૧૬
 સત્ત્વથી થાય છે જ્ઞાન, રજથી લોભ જન્મતો;
 મોહ પ્રમાદ અજ્ઞાન, જન્મે છે તમથીજ તો. ૧૭
 સાત્ત્વિકો જાય છે ઊંચે, રાજસો મધ્યમાં રહે;
 તે નીચા ગુણવૃત્તિના, તામસો પડતા નીચે. ૧૮
 ન અન્ય ગુણથી કર્તા, જોયા દ્રષ્ટા યદા કરે;
 ગુણથી પરને જાણે, પામે મારોજ લાવ તે. ૧૯
 તરીને ત્રણ ગુણોને, થતા ઉદ્ભવ દેહમાં;
 જન્મ મૃત્યુ જરા દુઃખે, છૂટી અમૃત પામતા. ૨૦

અર્જુન યોદ્યા.

ત્રિગુણોનાં ક્યાં ચિન્હો, અતીત થાય છે પ્રભો!
 કેવો આચાર શી રીતે? તરે શી રીતે સૌ ગુણો? ૨૧

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

પ્રવૃત્તિ કે પ્રકાશે કે, કેવળ મોહ અર્જુન !
 ન કરે દ્વેષ જામે તો, ન વાંછે તેમ નિવૃત્ત. ૨૨
 રહે છે જે ઉદાસીન, ચળે જે ન ગુણોવડે;
 ગુણો વર્તે ગણે એમ, રહે સ્થિર નહિ ડગે. ૨૩
 સમ દુઃખે સુખે સ્વસ્થ, સમ જે માટીકાંચને;
 સમ પ્રિયે અપ્રિયે જે, ધીર નિંદાસ્તુતિવિષે. ૨૪
 તુલ્ય માનાપમાને ને, મિત્ર કે શત્રુપક્ષમાં;
 સૌ આરંભો તજે જે તે, તરેલો સહુ ગુણમાં. ૨૫
 ને મને જે જાણે એમ, અનન્યભક્તિયોગથી;
 તે તરી જાય સૌ ગુણો, પામે તે બ્રહ્મભાવથી. ૨૬
 બ્રહ્મની એ પ્રતિષ્ઠા હું, અને અબ્યય મુક્તિનો;
 ને નિત્ય ધર્મનો એ હું, તેમ એકાંતસુખનો. ૨૭

અધ્યાય ચૌદમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય પંદરમો.

પુરુષોત્તમયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ ઓલ્યા.

મૂળ જાએ નીએ ડાળો, કહ્યો અવ્યય પીપળો;
તેમનાં વેદ છે પાન, એહ વેદન જાણુતો. ૧

જાએ નીએ ડાળ ગયેલા તેનાં,
ગુણે ભરેલાં વિષયે વધેલાં;
ચોમેર ફાલ્યાં મૂળ ઠેક નીએ,
કર્માનુબન્ધીજ મનુષ્યલોકે. ૨

કળાય ના રૂપજ એનું આંહીં,
જાણાય આધાર ન અંત આદિ;
એ વૃક્ષનાં મૂળ ધણું ચપાય,
અસંગ એ સત્ત્વ દહે કપાય. ૩

તે જોતવું ધામ પછી ચઢેલા,
જ્યાં તે નથી જ્યાં ફરીથી ગયેલા;

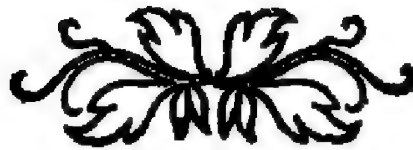
પુરુષ તે શર્ણુ આદિજ નણી,
 જેથી પ્રવૃત્તિ પ્રસરી પુરાણી. ૪
 ન મોહમાને જીત મંગદોષે,
 અધ્યાત્મનિષ્ઠ શમ કામદોષે;
 દંદે વિમુક્તો સુખદુઃખનામી,
 અખંડ લે ધામ અમૂલ પામી. ૫

ન ત્યાં સૂર્ય પ્રકાશે છે, ન અગ્નિ શશી તેમજ;
 ન આવે જ્યાં જઈ પાછા, તે પર ધામ છે મમ. ૬
 જીવલોકે થઈ જીવ, અંશ મારો સનાતન;
 મન છ ઇન્દ્રિયો ખેંચે, પ્રકૃતિમાં રહી રત. ૭
 જે શરીરજ પામે છે, ત્યાગે છે આત્મ જેહને;
 ગ્રહી જાય સહુ તેહ, વા જેવો પુષ્પ ગંધને. ૮
 કાન આંખો અને સ્પર્શ, નાકને જીભ એ રીતે;
 મનસાથે રહીને સૌ, તેહ વિષય ભોગવે. ૯
 નીકળતાં રહેતાં વા, ભોગવતાં ગુણોવડે;
 વિમૂઢો તે નથી જોતા, જ્ઞાનનેત્રે દેખાય જે. ૧૦

યોગીઓ ખંતીલા પેખે, રહેલો એહ દેહમાં;
 ચિત્ત શૂન્ય અસંસ્કારી, દેખે તે નહિ યત્નમાં. ૧૧
 જ્યારે સૂર્યે રહ્યું તેજ, પ્રકાશે વિશ્વ સર્વમાં;
 જાણુ મારું સર્વ છે જો, તેજ તે અગ્નિ ચંદ્રમાં. ૧૨
 પૃથ્વીમાં પેસીને ભૂતો, ધારું છું શક્તિએ મમઃ
 ને પોપું ઔષધી સર્વ, ચપ્પ ચંદ્ર રસાત્મક. ૧૩
 જહરાગ્નિ બનીને હું, રહીને દેહ પ્રાણીને;
 પ્રાણાપાનેજ જોડાઈ, પચાવું અન્ન ચોવિધે. ૧૪
 ને સર્વને હું હૃદયે બિરાજ્યો,
 હુંથી સ્મૃતિ જ્ઞાન વિચાર લાખ્યો;
 સમગ્ર વેદેજ મને પિછાણ્યો,
 વેદાન્તકર્તા ત્યમ વેદવિજ્ઞો. ૧૫
 આ જો છે પુરુષો લોકે, ક્ષરં અક્ષરં એ રીતે;
 કલાં ક્ષર સહુ ભૂતો, તેમ કૂટસ્થ અક્ષરે. ૧૬
 ઉત્તમ નર તો બીજો, પરમાત્મારૂપે વદ્યો;
 જે ત્રણે લોકમાં બાપી, અવ્યયી ઈશ્વર રહ્યો. ૧૭

અતીત ક્ષરથી જેથી, અક્ષરથી ય ઉત્તમ;
 તે લોકે તેમ હું વેદે, પ્રગટ પુરુષોત્તમ. ૧૮
 અમંમૂઢ મને જાણે, એમ જે પુરુષોત્તમ;
 સર્વજ્ઞ સૌ સર્વ ભાવે, બને હું ને પરંતપ ! ૧૯
 શાસ્ત્ર આ આમ નિષ્પાપ ! ગુપ્તમાં ગુપ્ત હું થકી:
 મેઘાવી થાય જે જાણ્યે, પાર્થ! કૃતાર્થ સૌ નક્કી. ૨૦

અધ્યાય પંદરમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય સોળમો.

દૈવાસુરસંપદ્વિભાગયોગ.

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

- અભય સત્ત્વસંશુદ્ધિ, જ્ઞાનયોગે બ્યવસ્થિત;
દાન દમ અને યજ્ઞ, તપ સ્વાધ્યાય આર્જવ. ૧
- અહિંસા સત્ય અક્રોધ, શાન્તિ યુગલી ત્સાગ આ;
અલોભ ને દયા ભૂતે, લજ્જા સાદાઈ દઢતા. ૨
- ધીર તેજ ક્ષમા શૌચ, માન દ્રોહ નહિ અતિ;
દૈવી સ્વભાવવાળાં તે, જન્મેલાં પાર્થ! હે અહિં. ૩
- દંભ દર્પ અભિમાન, કડુતા ક્રોધ એ અતિ;
અને અજ્ઞાનમાં જન્મ્યાં, પાર્થ! આસુરી સંપત્તિ. ૪
- મોક્ષદા દૈવી સંપત્તિ, કર્તા બંધન આસુરી;
ન શોક કર હે પાર્થ! જન્મ્યો તું દૈવી સંપત્તિ. ૫
- છે બે હિતપત્તિ આ લોકે, દૈવી આસુરી એ રીતે;
કહું વિસ્તારથી દૈવી, ને આસુરી ય સુષુ એ. ૬

પ્રવૃત્તિ ને નિવૃત્તિ યે, જાણે ના જન આસુરી;
 અથવા સૌચ આચાર, જાણે તે સત્યને નહિ. ૭
 અસત્ય ને નિરાધાર, જગ કે' પ્રભુવિષ્ણુનું;
 પરસ્પર મંથોગેથી, કામહેતુથી શું બીજું ? ૮
 એ દષ્ટિ અનુસારે તે, નષ્ટાત્મા અદ્વય બુદ્ધિ છે;
 અહિત વિશ્વના માટે, નાશાર્થે ઉગ્ર કર્મી છે. ૯
 આત્રયા કામ મુસ્કેલ, દંભ માન મટે ભર્યાં;
 દુરાગ્રહી ધરી મોહ, અને છે અશુચિવ્રત. ૧૦
 અને અપાર ચિંતાને, ગ્રહી મહાંસુધી રહે;
 કામના ભોગમાં લીન, નક્કી પરમ એમ તે. ૧૧
 સૌ આશ્વાપાશથી બાંધ્યા, કામક્રોધપરાયણે;
 ઇચ્છે છે કામભોગોને, અન્યાયે ધન મેળવે. ૧૨
 મેળવ્યું આજ મેં છે આ, આ પામીશ મનોરથ;
 આ છે તે મારું થાશે તે, ફરી યે આવશે ધન. ૧૩
 આ શત્રુ મેં હણ્યો અને, બીજાનેય મારીશ હું;
 હું ઇશ્વર હું ભોગી છું, સિદ્ધ હું સુખિયો બળી. ૧૪

હું કુલીન ધનાઢ્યે હું, ન કો અન્ય હુંના સમ;
 રીઝું હૈ દાન યથે હું, અચાને એમ મોહિત. ૧૫
 ભમેલા ભમતા ચિત્તે, ફસાઇ મોહ જાળથી;
 મચેલા કામભોગોમાં, નહિ ધોર પડે નક્કી. ૧૬
 મોટાભા થૈ રહે અકકડ, ધન માન મદે ભર્યા;
 કરે તે નામના યજ્ઞ, દંભથી કેં વિધિવિના. ૧૭
 બળ દર્પ અલકાર, તે કામક્રોધથી ભર્યા;
 દંહે સ્વપરને હુંને, અદેખા ખારથી ભર્યા. ૧૮
 મંસારે તેહ દેખાને, તે નરાધમ કૂરને;
 નાખું આસુરી ચાંનિમાં, વારવાર અશુભ તે. ૧૯
 આસુરી ચોનિ પામેલા, જન્મે જન્મ વિમૂઢ આ;
 ન પામી તે મને પાર્થ ! અધોગતિજ પામતા. ૨૦
 ત્રિવિધ નર્કદારો આ, આત્માના નાશ કારણે;
 કામ ક્રોધ તથા લોભ, તેથી તે તજવાં તણે. ૨૧
 વિમુક્ત એથી જે પાર્થ ! તણે આ તમદારથી;
 આચરે શ્રેય આત્માનું, પામે તેથી પરા ગતિ. ૨૨

છોડી જે શાસ્ત્રવિધિને, વર્તે સ્વચ્છંદી કામી થૈ;
 નહિ તે સિદ્ધિને પામે, ન વા મુખ પરા ગતિ. ૨૩
 કાર્યાકાર્યવ્યવસ્થામાં, શાસ્ત્ર તેથી પ્રમાણ્યું;
 વિધાનો શાસ્ત્રનાં જાણી, કર્મ આદર તું રહું. ૨૪

અધ્યાય સોળમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય સત્તરમો.
શ્રદ્ધાત્રયવિભાગયોગ.
અનુન યોદ્યા.

જે શાસ્ત્રવિધિ છોડીને, શ્રદ્ધાયુક્ત થઈ ભજે;
તેની સત્ત્વ રજસ કિંવા, તમસ નિષા કહો તમે. ૧
ત્રિવિધા થાય છે શ્રદ્ધા, દેહીઓની સ્વભાવથી;
સાત્ત્વિકી રાજસી પાર્થ! મુષ્ટુ તેમજ તામસી. ૨
જેવું અન્તર છે જેનું, શ્રદ્ધા તેવીજ થાય છે;
શ્રદ્ધાળુ માનવી આવાં, શ્રદ્ધાજેવાંજ થાય છે. ૩
ભજે છે સાત્ત્વિકા દેવો, રાજસી યક્ષ રાક્ષસો;
તે ભૂત પ્રેતને બીજા, પૂજે છે જન તામસો. ૪
શાસ્ત્ર-અવિહિત ધોર, આચરે તપ જે જનો;
દંભવાળું અહંકારી, કામ રાગે બળે ભર્યો. ૫
ખેતરો તે રહી દેહે, અજ્ઞાની ભૂતમંડળી;
મને એ તે રહી દેહે, જાણુ આસુર નિશ્ચયી. ૬

આહારો પણ સૌના જે, ત્રિવિધ પ્રિય થાય છે:
 યજ્ઞતપો તથા દાનો, એમના સુષુ ભેદ એ. ૭
 બળશુદ્ધિ વધે આયુ, સુખો આરોગ્ય ને રુચિ;
 રસાળા ચીકણા સ્થિર, ભાવે સાત્ત્વિકને શુચિ. ૮
 ખાટા ખારા અતિ બિના, તીખા દાહી કટુ લુખા;
 રાજસ પ્રિય આહારો, શોક રોગ દુઃખે ભર્યા. ૯
 સુકું નીરસ ઉખેલું, વાસી ને બહુ વેળનું;
 નિપિદ્ધ થયેલું એકું, અન્ન તામસ હિતનું. ૧૦
 જે કૃણેઝાવિના યજ્ઞ, વિધિપૂર્વક આચરે;
 યજ્ઞ તો કરવો એમ, સાત્ત્વિક સમજી કરે. ૧૧
 વળી કૃણની ઇચ્છાથી, યજ્ઞ જે દંભથી કરે;
 ભરતશ્રેષ્ઠ ! તે યજ્ઞ, રાજસી યજ્ઞ બળુજે. ૧૨
 અન્નદાન વિધિહીન, ને વિના મંત્ર દક્ષિણા:
 અશ્રદ્ધાથી કરે યજ્ઞ, તામસી યજ્ઞ તેહ આ. ૧૩
 દેવ દ્વિજ ગુરુ જ્ઞાની, તણી શુદ્ધ શુચિ પૂજા;
 ને અહિંસા બ્રહ્મચર્ય, કલાં તપ શરીરનાં. ૧૪

ઉદ્દેગવિષ્ણુનું વાક્ય, જેહ સત્ય હિત પ્રિય;
 વેદ—અભ્યાસને જાણો, કહ્યું એ વાણીનું તપ.૧૫
 મન—આનંદ ને મૌન, સ્થિરતા આત્મમંથન;
 અંતઃકરણની શુદ્ધિ, કહ્યું એ માનસી તપ.૧૬
 તપ પરમ શ્રદ્ધાથી, જને કીધું ત્રિવિધ જે;
 ફળહઝાયાકી મુક્તિ, સાત્ત્વિક તપ એ વદે.૧૭
 માન સત્કાર પૂજાર્યે, દંભથી જે કર્યું તપ;
 તપ તેહ વદાયેહું, રાજસી મલ અઙ્ગુવ.૧૮
 મૂઠે કરેલ જે પોતે, દેહને દમીને તપ;
 બીજની હાનિને માટે, તેહ છે તામસી તપ.૧૯
 દેવુંજ દાન એવું જે, દેવાય બદલા વિના;
 જો દેશ કાળ પાત્રે દે, તે છે સાત્ત્વિક દાનમાં.૨૦
 તથા પ્રત્યુપજાર્યે, ફળ ઉદ્દેશીને કરી;
 દેતો જે ક્ષેશ પામીને, કહ્યું તે તપ રાજસી.૨૧
 ન દેશ કાળ ને પાત્ર, જાણી દેવાય દાન જે;
 તિરસ્કારી અસત્કારી, કહ્યું તામસ દાન તે.૨૨

ઐ.તત્સત્ એવી મંત્રા જાણી ત્રિવિધ બ્રહ્મની;
 બ્રાહ્મણો તેવડે દેવો, ને નિર્મ્યા યજ્ઞ પૂર્વથી. ૨૩
 તેથી ઐ એમ જોલીને, યજ્ઞ દાન તપ ક્રિયા;
 જે કરે છે યથાશક્તિ, બ્રહ્મવાદીજ તે સદા. ૨૪
 તત્ એમ ન અભિગ્રાપા, તપ યજ્ઞ ક્રિયા ફળે;
 દાન કર્મો વળ્યાં યે તે, કરે છે મોક્ષ પામવા. ૨૫
 સદ્ભાવે સાધુભાવેથી, સત્ એમ પ્રયોજીને;
 તેમ મંગળકર્યોમાં, સત્ નામ વપરાય છે. ૨૬
 યજ્ઞે તપે અને દાને, સ્થિતિ જે તેજ સત્ કહી;
 કર્મ તેમજ તે અયં, કહેવાયે સત્ તે સહી. ૨૭
 અબ્રહ્મથી દીધું હોમ્યું, તપ કર્મ કર્યુંજ તે;
 અસત્ એમ કહ્યું પાર્થ ! ન અહીં કે મુવાપછી. ૨૮

અધ્યાય સત્તરમો સમાપ્ત.

ૐ

અધ્યાય અઢારમો.

મોક્ષસંન્યાસયોગ.

અર્જુન બોલ્યા.

સંન્યાસનું મહાબાહો! તત્ત્વ ચાહું છું જાણવા;
ત્યાગનું એ હૃષીકેશ ! કેશીહન્તા ! જુદું જુદું. ૧

શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા.

કામ્યકર્મતણો ત્યાગ, સંન્યાસ કવિઓ ગણે;
સૌ કર્મનો ફળત્યાગ, વિદ્વાનો ત્યાગ તે બણે. ૨
તજવું કર્મ દોષાળું, ડાહ્યો કાષ્ટક એ કહે;
ન છોડવાં યજ્ઞદાને, તપ કર્મ ખીજ વહે. ૩
મુશુ નિશ્ચય ત્યાં મારો, ભરતોત્તમ ! ત્યાગમાં;
ત્યાગો એ પુરુષવ્યાધિ ! ગવાયા છેજ ત્રિવિધા. ૪
યજ્ઞદાનો તથા કર્મો, કરવાં તે ન છોડવાં;
દાન યજ્ઞ તપો નક્કી, કરે પાવનંદોક જાણે. ૫

કરવાં શુભ તે કર્મો, ત્યાગી સંગઢળો વળી;
 મિતશુદ્ધિ તેથી પાર્થ ! મારો એ મત છે નક્કી. ૬
 નિલકર્મતણે ત્યાગ, નિયમીને ઘટે નહિ:
 મોહથી જે પરિત્યાગી, તે ગણાય છે તામસી. ૭
 દુઃખદાયી ગણી કર્મ, દેહકષ્ટ ભયે તજે;
 તે રાજસ કરી ત્યાગ, ત્યાગનું ફળ ના લહે. ૮
 દુરજ ગણીને કર્મ, પાર્થ ! નિત્યજ આચરે;
 ને ત્યજ ફળનો સંગ, સાત્ત્વિક ત્યાગ તે ઠરે. ૯
 ન માઠા કર્મમાં દ્વેષ, સારામાં ન રહે મતી;
 ભરેલો સત્ત્વથી ત્યાગી, મેધાવી ને અમંશથી. ૧૦
 દેહીનેજ નથી શક્ય, સર્વોશે કર્મ ત્યાગવાં;
 તે તો કર્મફળ ત્યાગી, એમ ત્યાગી વદાય આ. ૧૧
 નઠારું સારું ને મિત્ર, ત્રિવિધ ફળ કર્મનાં;
 અત્યાગીને મુવે થાય, નહિ સંન્યાસીને કદા. ૧૨
 પાંચ આ હે મહાબાહો ! શીખ તું કારણો હુંથી;
 ક્યાં જે સામ્યસિદ્ધિ, સિદ્ધિઠાજ તે કર્મની. ૧૩

સ્થુલ શરીર ને કર્તા, ઇંદ્રિયો યે જુદી જુદી;
 ને ત્રિવિધ જુદી યૈષ્ટા, દૈવે ય પાંચમું અહીં. ૧૪
 મન વાણી અને દેહે, આરંભે કર્મ જે નર;
 તે ભલાં અથવા ભુંડાં, આ તેના પંચ હેતુજ. ૧૫
 કર્તાને ભાં છતાં એમ, આત્મ કેવળ જે ગણી;
 અમંસ્કારી શુદ્ધિથી જે, તે ભાળે નહિ દુર્મતિ. ૧૬
 જેનો ન ભાવ ગર્વિષ્ઠ, લેપાયે શુદ્ધિ જેની ના;
 આ લોકને હણીને યે, બંધાયે મારતો ન વા. ૧૭
 જ્ઞાન એય પરિચાતા, ત્રિવિધા કર્મપ્રેરણા;
 કરણ કર્મ ને કર્તા, કર્મસંગ્રહ ત્રણ આ. ૧૮
 જ્ઞાન કર્મ અને કર્તા, એમ ગુણ જુદા ત્રણ;
 ત્રણનામાં કલા ગુણ, તેને સુણ બરાબર. ૧૯
 સૌ જૂતોમાં એકભાવે, જુએ છે જેહ અવ્યય;
 અવિભક્ત વિભક્તોમાં, જાણુ તે જ્ઞાન સાત્ત્વિક. ૨૦
 જે જ્ઞાનનાં જુદી રીતે, નાના ભાવો જુદા જુદા;
 જંબુાયે સર્વ જૂતોમાં, રાજસી જ્ઞાન જાણુ આ. ૨૧

કાર્ય એકજ સુરીતે, લાગ્યો અકારણે રહે;
 અતત્ત્વવાળું ને અદ્ય, તે જ્ઞાન તામસી ઠરે. ૨૨
 નિયમે ને અમંગેથી, રાગદ્વેષવિના કરે:
 ક્ષેત્રજ્ઞાવિષ્ણુ જે કર્મ, તેને સાત્ત્વિક ઊચરે. ૨૩
 જે વળી કામધજ્ઞાથી, વા કરે ફરી ગર્વથી;
 કે કરે બહુ આયાસે, વદાયે તેહ રાજસી. ૨૪
 બંધન ક્ષય ને હિંસા, બળ વિચાર ના કરે;
 આરંભે મોહથી કાર્ય, તામસી કર્મ તે ઠરે. ૨૫
 અસંગી અનલંવાદી, ઉત્સાહી તેમ ધીર જે;
 સમ સિદ્ધિ અસિદ્ધિમાં, કર્તા સાત્ત્વિક તે વહે. ૨૬
 રાગી કર્મજ્ઞાકાંક્ષી, લોભી અશુદ્ધ હિંસક;
 હર્ષશોકે ભયો કર્તા, રાજસી તે વદાય છે. ૨૭
 અયુક્ત જડ પ્રાકૃત, આળસુ શઠ ને ઠગ;
 દુઃખીઓ ને દીર્ઘસૂત્રી, છે કર્તા તેહ તામસ. ૨૮
 ભુદ્ધિના ધૃતિના ભેદે, સાંભળ ત્રિવિધા ગુણ;
 ક્ષમા કંઠ વિના બાકી, શુદ્ધ શુદાજ અર્જુન ! ૨૯

પ્રવૃત્તિ ને નિવૃત્તિ ને, કાર્યાકાર્ય લયાભયે;
 બંધ ને મોક્ષ જે જાણે, સાત્ત્વિક શુદ્ધિ છેજ તે. ૩૦
 ધર્મ અધર્મને જેથી, અને કાર્ય અકાર્યને;
 મથાવિધિ ન પિછાણે, તે શુદ્ધિ રાજસી કહે. ૩૧
 માને અધર્મને ધર્મ, ઘેરાય શુદ્ધિ જે તમે;
 ઔ અર્થો જીલટા જાણે, તામસી શુદ્ધિ પાર્થ ! તે. ૩૨
 ધીરેથી મનને ધારે, પ્રાણુ ને ઇન્દ્રિની ક્રિયા;
 ધૃતિ અનન્યયોગેથી, પાર્થ ! સાત્ત્વિક જાણુ આ. ૩૩
 ધર્મ અર્થ કામને જે, ધારે પાર્થ ! ધૃતિવડે;
 વિગતે રૂળ આકાંક્ષી, ધૃતિ રાજસી પાર્થ ! તે. ૩૪
 જેથી શોક ભય સ્વપ્ન, ખેદ ને મદ એ રીતે;
 કે છોડતાં ન દુર્લ્લક્ષિ, ધૃતિ તામસી પાર્થ ! તે. ૩૫
 સુખ તણ પ્રકારી આ, હૃદી તું અર્જુન ! સુણ;
 અભ્યાસેથી રમે તે જ્યાં, પામે દુઃખતા અંતને. ૩૬
 આરંભે ઝેરજેવું ને, અંતે જે ભર્યું અમૃતે;
 જે આત્મશુદ્ધિ દેનારું, તેહ સાત્ત્વિક સુખ છે. ૩૭

વિષયો ઈદ્રિસંયોગે, જે પે'લાં અમૃતસમું;
 પારણામે ઝેરજેવું, રાજસી સુખ તે કહ્યું. ૩૮
 જે આગળ ને પાછળ, મોહજી જીવને કરે;
 નદ્રા પ્રમાદાળસાળું, તે સુખ તામસી કહ્યું. ૩૯
 પૃથ્વીમાંહીં નથી તેવા, સ્વર્ગમાં દેવમાં ય કે;
 સત્ત્વ પ્રકૃતિથી મુક્ત, ત્રિગુણ્યુક્ત હોય તે. ૪૦
 ક્ષત્રી વ્યાહણુ ને વૈશ્ય, અને શૂદ્રે ય પાર્થ ! હે;
 કર્મે જીદાં પડે તેનાં, જન્મતાં પ્રકૃતગુણે. ૪૧
 શાંતિ જ્ઞાન તપ શૌચ, એ રીતે અર્જુન ! ક્ષમા;
 દમ આસ્તિકતા સૌ તે, સ્વભાવે કર્મ વિપ્રનાં. ૪૨
 ધૈર્ય આતુર્ય ને તેજ, શૌર્ય યુદ્ધે હઠે નહિ;
 દાનેશ્વરતણો ભાવ, ક્ષત્રી કર્મ સ્વભાવથી. ૪૩
 ખેતી વેપાર ગૌરક્ષા, વૈશ્યકર્મ સ્વભાવથી;
 કામ જે પરસેવાનું, સ્વભાવ શૂદ્રકર્મનો. ૪૪
 કર્મમાં પોતપોતાનાં, સંસિદ્ધિ લાઇ કુશળ;
 સ્વકર્મે મચીને જેમ, મેળવે સિદ્ધિ તે સુણ. ૪૫
 ભૂતોની પ્રવૃત્તિ જેથી, જેવડે વ્યાપ્યું આ બધું;
 પૂજી સ્વકર્મથી તેને, સિદ્ધિ સૌ જન પામતા. ૪૬

સ્વધર્મ અધુરો સારો, સેવ્યાથી પરધર્મને;
 સ્વભાવે કર્મ નિમેલાં, કરતાં પાપ ના મળે. ૪૭
 સહજ કર્મ કૈંતેય ! દોષાળું તજવું ન એ;
 છે સૌ આરંભ દોષાળા, ઢાંક્યો અમિ મથા ધૂમે. ૪૮
 અસક્તાળી ભુદ્ધિ સર્વ, અસ્પૃહી ચિત્તજિત જે;
 શ્રેષ્ઠ નૈષ્કર્મ્ય સિદ્ધિને, પામે સંન્યાસથીજ તે. ૪૯
 સિદ્ધિ પામ્યો જેમ બ્રહ્મ, સુણુ તે હું કહું સર્વ;
 હું કૈંતેય ! દુઃકામાં તે, નિષ્ઠા જે જ્ઞાનની પર. ૫૦
 યુક્ત વિશુદ્ધભુદ્ધિથી, ધૃતિથી આત્મસંયમી;
 શબ્દાદિ વિષયો છોડી, ને રાગદ્વેષને તજી. ૫૧
 એકાંતી અલ્પ આહારી, કાયા વાણી મને મથે;
 ધારતો યોગ હમેશાં, સેવે વૈરાગ્યને અને. ૫૨
 બળ ગર્વ અહંકાર, કામ ક્રોધ પરિગ્રહ;
 મમતાવિષ્ણુ જે શાંત, બ્રહ્મચોગ્યજ તે જન, ૫૩
 પ્રસન્નાત્મા યદ્ય બ્રહ્મ, ન શોચે કે ન વાંછતો;
 સમાન સર્વ જૂલોમાં, તે પરા ભક્તિ પામતો. ૫૪

ભક્તિવડે મને જાણે, તત્ત્વથી છું હું જોડલો:
 જાણી તેમ મને તત્ત્વે, પેસે હુંમાં પછીજ તે. ૫૫
 સર્વદા સર્વ કર્મોં ચે, મારો ભક્ત થઈ કરે;
 મારા પ્રસાદથી પામે, પદ અગ્નય નિત્ય તે. ૫૬
 ચિત્તથી સર્વ કર્મોંને સમર્પી હુંપરાયણ:
 બુદ્ધિનો યોગ ઉપાસી, હુંભાવી તું અખંડ થા. ૫૭
 હુંભાવી થૈ સહુ કળે, મારા પ્રસાદથી તર:
 હવે જો તું અહંકારે. ન સુણે નાશ પામીશ. ૫૮
 કરીને જો અહંકાર, 'ન લહું' એમ માનીને:
 નિશ્ચય માનજે મિથ્યા, તને પ્રકૃતિ ટ્રેરશે. ૫૯
 નિજ સ્વભાવથી થાતાં, બંધાયા કર્મ પાથોં સૌ;
 મોહે ન કરવા મગ્જે, પરાણેજ કરીશ તે. ૬૦
 હૃદયે સર્વ ભૂતોને, વસેલો પ્રભુ પાથોં ! જો;
 ભમાવે નિજ માયાથી, સૌ યત્રાઙ્ગ ભૂતને. ૬૧
 તેનેજ શરણે જા તું, સર્વ ભાવેથી ભારત!
 તે પ્રસાદે પરમશાન્તિ, તુર્ત પામીશ શાશ્વત. ૬૨

એવું તને કહું જ્ઞાન, ગુણમાં ગુણ મેં અતિ;
 વિચારી સર્વ રીતિએ, કરજે પ્રેરતી મતિ. ૬૩
 સૌથી ગુણ વળી સુણ, આ શ્રેષ્ઠ વેણ માહરં;
 અતિપ્રિય મને તું છે, તેથી હિત ગણી કહું. ૬૪
 હુંભક્ત હુંમનાળો થા, હુંસેવક મને નમે;
 પામીશ તું મને સત્ય, પ્રિય તું છે અતિ મને. ૬૫
 સર્વધર્મો તજીને તું, મારું એકજ શરણુ લે;
 હું તને સર્વપાપોથી, છોડાવીશ ન શોચતો. ૬૬
 તારે ન અતપસ્વીને, ન કદી ચે અલક્તને;
 ને અસેવકને કે'વું, ને નિન્દે જેહ મુજને. ૬૭
 જે કોઈ આ પરં ગુણ, ભાખશે મુજ ભક્તમાં;
 પરા ભક્તિ કરી મારી, પામશે તે મને ખરા. ૬૮
 તેનાથી ન મનુષ્યોમાં, પ્રિયકારક મુજ કો;
 ને યનારો નહિ મારો, આ લોકે પ્રિય કો બીજો. ૬૯
 અને જે આ કરે પાઠે, ધર્મસંવાદ આપણો;
 જ્ઞાનપણે મને પૂજ્યો, માનું એવી રીતે હું તો. ૭૦
 શ્રદ્ધાવાળો અખારીલો, સાંભળે જન કોઈ જે;
 તે પુણ્યકર્મવાળા ચે, પામે છે શુભ સ્વર્ગને. ૭૧

સાંભળ્યું ને બધું પાર્થ ! આ તે એકાગ્ર થૈ મને;
થયેલો મોહ અજાને, ટળ્યો તારો પૂરો થું તે ? ૭૨
અર્જુન બોલ્યા.

ટળ્યો મોહ સ્મૃતિ લાધી, કૃષ્ણ ! આપ પ્રસાદથી;
અશંકાળો ઊભો છું હું, વેણે બંધાઈ આપથી. ૭૩
સંજય બોલ્યા.

આ વાસુદેવનો એમ, મહાત્મા પાર્થનો અને;
મેં સાંભળેલ સંવાદ, અદ્ભુત રોમહર્ષણે. ૭૪
હું શક્યો વ્યામપ્રસાદે, પરમ ગુણ સાંભળી;
સાક્ષાત્થોગ ને પોતે, કૃષ્ણે ભાખ્યો સ્વમુખથી. ૭૫
રાજા ! સંભારી સંભારી, સર્વ સંવાદ અદ્ભુત;
કૃષ્ણ-પાર્થ-તણો શુદ્ધ, હર્ષ પામું નિરંતર. ૭૬
અને તે સંસ્મરીનેજ, અદ્ભુત હરિનું રૂપ;
મહા આશ્ચર્ય પામ્યો હું, હર્ષે હુંજ ફરી ફરી. ૭૭
છે યોગેશ્વર જ્યાં કૃષ્ણ, ધનુર્ધારી જ્યાં પાર્થ છે;
ત્યાં શ્રી વિજય ઐશ્વર્ય, નિત્ય છે નીતિ હુંમતે. ૭૮

અધ્યાય અઠારમો સમાપ્ત.

ગીતામાહાત્મ્ય. પૃથિવી પૂછે છે.

હે ભગવન ! હે પ્રભુ ! ભક્તિ અનન્ય આપની;
પ્રારબ્ધકર્મ ભોક્તાને, મને પ્રભુ ! કેમ કરી ? ૧

શ્રીવિષ્ણુ યોદ્યા.

ભોક્તા પ્રારબ્ધ પણ જે, ગીતાપાઠ નિત્યે કરે;
તે સુખી મુક્ત આ લોકે, લેપાય કર્મે ના ખરે. ૨
ન કમળપત્રે જળ, જેમ સ્પર્શે જરા કરે;
ગીતાધ્યાને ન તેમજ, મહાપાપ કદી ઠરે. ૩
ગીતાપોથી જહાં હોય, ને પાઠ જ્યાં જ્યાં થાય છે;
ત્યાં આગળ સર્વ તીર્થો, પ્રયાગ આદિ જાય છે. ૪
સર્વ દેવો ઋષિઓ ને, યોગીઓ ને નાગ સૌ;
ગોપી ગોપાલ પાર્શ્વ, નારદ ને ઉદ્ધવ સૌ;
બ્રહ્મે જ્યાં ગીતા ત્યાંહોં, સાંચ કરવા જાય સૌ. ૫

ગીતાવિચાર જ્યાં ચાલે, લાણે લાણાવે સાંભળે;
 તે જગામાં રહું નક્કી, હું વાસો સદા કરીને. ૬
 ગીતાશ્રવે રહું હું ને, ગીતા શ્રેષ્ઠ ધર ગણું;
 ગીતાજ્ઞાન ગ્રહે તેને, ત્રિલોકે પાવન કરું. ૭
 ગીતા મારી પરા વિદ્યા, બહારથી શકા નથી;
 અર્ધમાત્રા અવિનાશી, નિત્ય ગૂઢ પદાળિ જે. ૮
 શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ, મુખે કહી અર્જુનને;
 ત્રિવેદરૂપ આનંદી, પૂર્ણ જ્ઞાને તત્ત્વે અર્થે. ૯
 નિશ્ચળ મને ગીતાના, અઢાર અધ્યાયો પડે;
 તે પામે જ્ઞાનસિદ્ધિને, જાય તે પરમપદે. ૧૦
 પાઠ સર્વ બને ન તો, પાઠ અરધો જે કરે;
 મળે છે ફળ જોદાન, તેમાં ન સંશય જરા. ૧૧
 ત્રીજે ભાગે કરે પાઠ, પામે ગંગાસ્નાનફળ;
 છઠા ભાગે કરે પાઠ, પામે સોમયજ્ઞ ફળ. ૧૨
 એક અધ્યાય જે નિત્ય, શ્રદ્ધાભક્તિવડે કરે;
 તે પામે છે રુદ્રલોક, ગણુ થઈને તે રહે. ૧૩

અધ્યાય શ્લોક એકજ, ચરણ પાઠે જે કરે;
 તે મન્વંતર પામે છે, આ લોકે મનુષ્યત્વને.૧૪
 ચાર પાંચ જ કે સાત, આઠ નવ દશ પઢે;
 અથવા ત્રણ બે એક, કરે અરઘો શ્લોક જે.૧૫
 ચંદ્રશ્લોક મળે તેને, દશ હજાર વર્ષ તે;
 અવશ્ય મરતાં પામે, મનુષ્યત્વ ગીતા પઢે.૧૬
 ફરી ગીતા કરી પાઠે, મોક્ષપદ પામેજ તે;
 બોલનારો શબ્દ ગીતા, પામે છે તે સદ્ગતિને.૧૭
 પ્રીતિ સાંભળવા ગીતા, જન પાપી છતાં પણ;
 વૈકુંઠમાં વિષ્ણુસાથે, કરે તે મુખે ગમન.૧૮
 ગીતાઅર્થે ધરે ધ્યાન, અનેક કર્મો કરીને;
 જાણવો જીવનમુક્ત, પામે પદ પરમ તે.૧૯
 ગીતાપાઠ કરી સર્વે, જનક આદિ રાજવી;
 પાપરહિત આ લોકે, મોક્ષ પામ્યા સૌ માનવી.૨૦
 જે ગીતાનો કરી પાઠ, માહાત્મ્યપાઠ ન કરે;
 તેનો આય વૃથા પાઠ, વૃથા પ્રયત્ની તે બને.૨૧

આ માહાત્મ્યસહિત જે, ગીતાઅભ્યાસજ કરે;
 ઠહેલાં ફળ મેળવી, દુર્લભ ગતિ મેળવે.૨૨
 ગીતાતણું માહાત્મ્ય આ, સનાતન જે મેં કહ્યું;
 ગીતાઅંતે પઢે જેઓ, કલાં ફળ મળે સહુ.૨૩

ગીતામાહાત્મ્ય સમાપ્ત.

ૐ

શ્રીમત્ શંકરાચાર્યે રચેલું

ચર્પટપંજરિકાસ્તોત્ર.

ફસેલા મોહમાયાથી, કેદી જીવો દેહે ધણા;
ચર્પટપંજરિકાએ, છટી તે બહા પામતા. ૧
બોધ શ્રીશંકરાચાર્યે, જ્ઞાનામૃતરૂપે દીધો;
ખુલેલાં મોક્ષનાં દારો, પામે પ્રીતે પીનાર તો. ૨

રાગ હૈરવી.

બજ ગોવિંદ તું બજ ગોવિંદ તું,
બજ ગોવિંદ તું મૂઢમતિ !
સનમુખ મૃત્યુ આવે ત્યારે,
ન રહે કુકૂળ કરણે રતિ. બજ૦—૮૬.

દિનપછી રજની સાંજ સવારે,
શિશિર વમંતો વારંવારે;
કાળ ભમે છે આયુ ઘટારે,
તોપણ આશા વા ન જતા રે. ભજ૦ ૧

આગળ અમિ પાછળ તડકો,
હુંડીઉં વાળી સૂતાં ફડકો;
લિક્ષા કરમાં તરુતલ વાસો,
તોપણ ન ત્યાગે આશાપાશો. ભજ૦ ૨

વિત્ત કમાવા જ્યાંસુધી શક્તિ,
સહુ પરિવારની ત્યાંસુધી ભક્તિ;
જ્યારે અંગમાં આવે અશક્તિ,
ત્યારે ન પૂછે કોઈ વ્યક્તિ. ભજ૦ ૩

મુંડ મુંડાવી જટા વધારી,
કે પછી ભગવો વેષજ ધારી;
જોવાનું ન જુવે ચક્ષુથી,
ઉદરનિમિત્ત બને બહુરૂપી. ભજ૦ ૪

ભગવદ્ગીતા કંઈ પણ જાણે,
 ગંગાજળ થોડું પી માણે;
 હૈ શ્રીમુરારિ સેવ્યા પ્રાણે,
 તેતું નામ ન જમ લખ જાણે. ભજ૦ ૫

અંગ ગળ્યું પળિયાં શિર દેખું,
 દાંતોવિણુ મુખ દીસે ખોખું;
 યુદ્ધા હાથે લાકડી પેખું,
 તોપણ ન તજે આશા ખોખું. ભજ૦ ૬

બાળપણું ખોયું મહુ ખેલે,
 જીવાની ગઈ જીવતીને જોલે;
 યુદ્ધાપે ચિંતા ચિત્ત રેલે,
 બ્રહ્મબુદ્ધિ મન જરી નવ ફેલે. ભજ૦ ૭

જન્મી ફરી ફરી ફરી ફરી મરવું,
 ફરી ફરી માતા ગર્ભે વસવું;
 આ સંસારે નિશ્ચે તરવું,
 પ્રભુકૃપાએ પાર બિતરવું. ભજ૦ ૮

ફરી ફરી રાત્રિ ફરી ફરી દિવસો,
 ફરી ફરી પક્ષો ફરી ફરી માસો;
 ફરી ફરી અયનો ફરી ફરી વરસો,
 તોય તજે નહિ આશાફાંસો. ભજ૦ ૯
 વય વિત્યે જે કામવિકારો,
 સૂકે સરોવર પાણી નિહાળો;
 જેમ નિર્ધનતાએ પરિવારો,
 તેમ આ તત્ત્વજ્ઞાને ધારો. ભજ૦ ૧૦
 ભરાઉ નારીસ્તન શુભ વેષ,
 મિથ્યા માયામોહ—આવેશ;
 માંસ હાડ રૂધિર અવશેષ,
 એમ વિચાર કરો હંમેશ. ભજ૦ ૧૧
 કાણુ તું ને હું? આવ્યા ક્યાંથી?
 કાણુ પિતા માતા તુજ સાથી?
 દે સંસાર અસાર તું લાગી,
 સ્વપ્નસમાન વિચારી અભાગી. ભજ૦ ૧૨

ગાવું ગીતા ગાન હજારે,
 ધ્યાન હરિ મચ્છવું સૌ વારે;
 સાધુસંગતિ કરી મનવા રે !
 દાન દીનોને દેવું તારે. ભજ૦ ૧૩
 દેહે ન્યાંસુધી જીવ રહે છે,
 ત્યાંસુધી કુશળ ધરે સહુ પૂછે;
 પ્રાણ નીકળી દેહ પડે રે !
 ત્યારે સ્ત્રી શય ભાળી ડરે રે ! ભજ૦ ૧૪
 સુખે કરે મુંદરી—સંભોગ,
 અંતે દેહે વળગે રોગ;
 આવે યમસ્વારીના યોગ,
 તોપણ પાપી ન છોડે ઢાંગ. ભજ૦ ૧૫
 કંથા કરે વીણી ચોટે ચીંથરાં,
 પાપપુણ્યના છોડી પંથડા;
 તું નથી હું નથી નથી આ લોક,
 તોપણ શીદ કરે તું શોક ? ભજ૦ ૧૬

કેા તુજ કામિની કેા તુજ પુત્ર ?
 આ સંસાર અતિવિચિત્ર;
 કેાનો તું કયમ આવ્યો અત્ર ?
 મન આગળ કર ખડું સૌ ચિત્ર. ભજ૦ ૧૭
 ગંગાસાગર સ્નાન કરીને,
 વ્રત પાળી વા દાન દધને;
 જ્ઞાનવિના એ સર્વ કરીને,
 સૌ જન્મે ન મળે મુક્તિને. ભજ૦ ૧૮
 ગંગાતટના તરુવરનીચે,
 ભોંય પથારી વાસો ઇચ્છે;
 સર્વ પરિશ્રદ્ધ ત્યાગી ભોગ,
 સુખ કેાને ન કરે વૈરાગ ? ભજ૦ ૧૯

ચર્પટ પંજરિકાસ્તોત્ર સમાપ્ત.

પુસ્તકોનું વિજ્ઞાપન.

પૂજ્યપાદ મહારાજ શ્રીમન્ નથુરામંશર્મા-
પ્રણીત પુસ્તકો.

૧ શ્રીઉપનિષદો:-ઈશાપનિષદથી કૈવલ્યો-
પનિષદસુધીની બાર મુખ્ય ઉપનિષદો તથા
માંડૂક્યોપનિષદઉપરની શ્રીગૌડપાદીય કારિકા
મૂલ, તથા તે બધાંની ગુજરાતી ટીકા અને
ખીજી ૧૦૬ ઉપનિષદોનો ગુજરાતીમાં સાર.
અદ્વૈતતત્ત્વજ્ઞાનનો ઉચ્ચામાં ઉચ્ચો ગ્રંથ. પૂજ્યપાદ
મહાત્માશ્રીના ચિત્રસહિત. ત્રીજી આવૃત્તિ. પાકું
પુંઠું. રૂ. ૬-૪-૦

૨ શ્રીવેદાંતદર્શન:-૭ શાસ્ત્રોમાંનું સર્વો-
ત્તમ શાસ્ત્ર-વેદાંતજ્ઞાનનો અપૂર્વ ગ્રંથ. આમાં
શ્રી૦ય.સભગવતપ્રણીત મૂલ સંસ્કૃત સૂત્રો,
અન્વય, અન્વયાર્થ, વિસ્તૃત ગુજરાતી ટીકા ને
અત્યંત મનનીય ઉપોદ્ધાત આદિ સહિત.

શ્રીદક્ષિણમૂર્તિ આદિનાં ચાર ચિત્રો આપવામાં આવ્યાં છે. કાચા પુંકાવાળાનું મૂલ્ય. રૂ. ૩-૦-૦, ને પાકા પુંકાવાળાનું. રૂ. ૩-૮-૦

૩ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા:—આ ગ્રંથમાં મૂલ શ્લોકો, શ્લોકોનાં પદપદાર્થ, શબ્દાર્થ ને આધ્યાત્મિક અર્થોસહિત શ્રીરહસ્યપ્રદીપિકાનામની વિસ્તૃત ટીકા આપવામાં આવ્યાં છે. પ્રસ્તાવનામાં ગીતાનો પ્રતિપાદ્ય વિષય લંબાણુથી ચર્ચ્યો છે. સંસ્કૃત નહિ બાણેશ્વાને પણ પદપદાર્થની સમજપૂર્વક શ્રીગીતાજીનો અભ્યાસ કરવાને, તેમજ શ્રીગીતાજીમાં આવેલા યુદ્ધાદિ પ્રસંગના આધ્યાત્મિક અર્થો સમજવાને, આ પુસ્તક અપૂર્વ સાધનરૂપ છે. શ્રીવિરાટસ્વરૂપ આદિનાં ચિત્રોસહિત. પાંચમી આવૃત્તિ. પાકું પુંકું રૂ. ૩૥

૪ શ્રીપાતંજલયોગદર્શન:—આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવવામાં યોગનો અભ્યાસ એ શ્રેષ્ઠ સાધનરૂપ છે. યોગનો પુરાણો ગ્રંથ આ છે.

યોગનું સૂક્ષ્મ શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મેળવવાસારુ આ ગ્રંથ અવશ્ય મનનીય છે. ભગવાન પતંજલિ-મુનિકૃત આ યોગદર્શન છ દર્શનોમાંનું એક દર્શન છે. એમાં મૂલ સંસ્કૃત સૂત્રો, પદ્મપ્રાધિની-નામની સંસ્કૃતટીકા, સૂત્રોનો શબ્દાર્થ અને તે ઉપર વિસ્તૃત વિવેચન આપવામાં આવ્યું છે.
૩. ૩-૮-૦

૫ શ્રીયોગદૈસ્તુભઃ-યોગનો આ નવીન ને વિસ્તૃત ગ્રંથ છે. એની ૧૬ પ્રભાઓ છે, ને તેમાં યોગને લગતા સર્વ ઉપયોગી વિષયોનું વિસ્તૃત વર્ણન છે. સંસ્કૃતભાષામાં જે યોગના ગ્રંથો છે તેમાં પણ અષ્ટાંગયોગનું આત્મ રૂપજી વિવચન નથી એમ હરકોઈ સુઝ વાંચનારને તુરત જણાઈ આવશે. આસનોનાં ને બીજાં ઉપયોગી ચિત્રોસહિત, ચોથી આવૃત્તિ ૩. ૧૥

૬ શ્રીસાંખ્યપ્રવચનઃ-ભગવાન કપિલ-મુનિકૃત આ સાંખ્યપ્રવચન છ દર્શનોમાંનું એક

દર્શન છે. આ ગ્રંથમાં મૂલ સંસ્કૃતસૂત્રો, સાંખ્ય-
સૂત્રવૃત્તિનામક શ્રીઅનિરુદ્ધભટ્ટકૃત સંસ્કૃતટીકા
અને ગુજરાતીમાં સૂત્રાર્થ તથા વિવેચન આપે-
લાં છે. રૂ. ૧-૦-૦

૭ શ્રીપરમપદ્મોદિની:-પરમપદ્મૃપ શ્રો-
પરમાત્માનો બોધ કરનારા આ પુસ્તકમાં વેદાંત-
સાર, યોગસાર, સાંખ્યસાર, ભક્તિનિરૂપણ,
શાસ્ત્રાદિની એકવાક્યતા તથા ઉપદેશક પદો
એ રીતે ૭ પ્રકરણો છે. ચિત્રસહિત. ચોથી
આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૧૪-૦

૮ શ્રીસદુપદેશદિવાકર પ્રથમ કિરણ:-
પૂજ્યપાદ મહાત્માશ્રી તરફથી સાધકજનોપર
લખાયેલાં પત્રોનો અગત્યનો બોધરૂપ ભાગ
આમાં પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. ઘેર બેઠાં
સત્સંગ કરવાનું અપૂર્વ સાધન. ચિત્રસહિત. બીજી
આવૃત્તિ. રૂ. ૦-૧૨-૦

૯ શ્રીસદુપદેશદિવાકર દ્વિતીય કિરણ:-

ઉપર પ્રમાણેનું પૂજ્યપાદ મહાત્માશ્રીનાં પત્રોનું ખીજું પુસ્તક. પ્રથમ કિરણમાં નહિ આવેલાં પત્રોનો આમાં સમાવેશ છે. ૩. ૦-૧૨-૦ .

૧૦ શ્રીસદુપદેશદિવાકર તૃતીય કિરણ:-

ઉપર પ્રમાણેનું પૂજ્યપાદ મહાત્માશ્રીનાં પત્રોનું ત્રીજું પુસ્તક. પ્રથમ અને દ્વિતીય કિરણમાં નહિ આવેલાં પત્રોનો આમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. ૩. ૦-૧૨-૦

૧૧ શ્રીસદુપદેશદિવાકર ચતુર્થ કિરણ:-

ઉપર પ્રમાણેનું પૂજ્યપાદ મહાત્માશ્રીનાં પત્રોનું ચોથું પુસ્તક. પાછલાં ત્રણ કિરણમાં નહિ આવેલાં પત્રો આમાં આપવામાં આવ્યાં છે. ૩. ૧-૨-૦

૧૨ શ્રીસુબોધકલ્પસૂતા:-એમાં અનેક મનોહર દષ્ટાંતોયુક્ત નીતિ, કર્મ, ઉપાસના (ભક્તિ) ને જ્ઞાનનો વિવિધરીતે બોધ કરનારાં ૮૬ પછોનો સમાવેશ છે. ચિત્રસંહિત. ખીજી આવૃત્તિ. ૦-૬-૦

૧૩ મુમુક્ષુપ્રતિ શ્રીઅંતર્યામીના આ-
દેશો:-દિવ્યપ્રભાસાથે. ખીજી આવૃત્તિ. ૩.૦-૮-૦

૧૪ શ્રીઉપદેશઅંથાવલિ, અંક ૧ થી
૧૦:-ત્રીજી આવૃત્તિ. ૩. ૦-૭-૦

૧૫ શ્રીઉપદેશઅંથાવલિ અંક ૧૧ થી
૨૫:-આ ગ્રંથમાં ગુજરાતના તથા વર્ણોનું
કર્તવ્ય આદિ ૧૫ અંકો આપવામાં આવ્યા છે.
ખીજી આવૃત્તિ. ૩. ૦-૮-૦

૧૬ શ્રીઉપદેશઅંથાવલિ, અંક ૨૬ થી
૩૫:-આ ગ્રંથમાં મુમુક્ષુની દિનચર્યા આદિ ૧૦
અંકો આપવામાં આવ્યા છે. ૩. ૦-૮-૦

૧૭ શ્રીઉપદેશઅંથાવલિ, અંક ૩૬ થી
૫૮:-આ ગ્રંથમાં સ્વદેશયાત્રા આદિ ૨૩ અંકો
આપ્યા છે. ૩. ૧-૨-૦

૧૮ શ્રીરાસપંચાધ્યાયી:-શ્રીરહસ્યાર્ય-
મહાશિક્ષાટીકાસહિત. આ ગ્રંથમાં શ્રીમદ્ભાગ-
વતના દશમસ્કંધના પૂર્વાર્ધના રાસકીર્તને લગતા

૨૯ થી ૩૭ પર્યંતના અધ્યાયના મૂળ શ્લોકો,
તેને ભક્તિપક્ષનો તથા જ્ઞાનપક્ષનો અર્થ ને
તે બંનેપર વિસ્તૃત વિવેચન આપવામાં આવ્યાં .
૩. આ ગ્રંથના વાચનમનનથી જિજ્ઞાસુઓને
તેમના અધિકારાનુસાર પરમાત્માની પ્રેમલક્ષણા-
ભક્તિનો અથવા આત્મજ્ઞાનનો અલૌકિક માર્ગ
મળી શકે છે. ૩. ૦-૫-૬

૧૯ શ્રીભગવદ્ગીતાદિ પાંચ રત્નો:-

આ ગ્રંથમાં શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, શ્રીવિષ્ણુસહસ્ર-
નામ, ભીષ્મસ્તવરાજ, અનુસ્મૃતિ ને ગજેન્દ્રમોક્ષ
ટીકાસહિત આપવામાં આવ્યાં છે. શિવાય શ્રી-
ભગવદ્ગીતાના અગલના શબ્દોના આધ્યાત્મિક
અર્થો ને પ્રાતઃસ્મરણુસ્ત્રોત્ર આપ્યાં છે. બીજી
આવૃત્તિ. પાકું પુંડું. ૩. ૧-૮-૭

૨૦ શ્રીનાથકાવ્ય પ્રથમ ભાગ:-નીતિ,
વૈરાગ્ય, ભક્તિ, યોગ ને જ્ઞાનસંબંધી પૂજ્યપાદ
મહાત્માશ્રીનાં કાવ્યો-પદો ભજનો મૃત્યાદિ. મૂલ્ય
૩. ૦-૫-૦

૨૧ શ્રીનાથકાવ્ય દ્વિતીય ભાગ:-૩.
૦-૧૪-૦

૨૨ શ્રીમનુષ્યમિત્ર:-આ લેખ ધર્મ, અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ ચાર વિભાગમાં વહેંચાયેલો છે. પ્રાપ્ત કર્તવ્ય રૂઢી રીતે આચરતાં સ્વરૂપના જ્ઞાનરૂપ મોક્ષ કેવી રીતે મળી શકે તેનો આ ગ્રંથમાં પંચરાવડે તથા સાક્ષાત્ ઉપદેશ છે. આદિતિ ખીજી, ૩. ૦-૪-૦

૨૩ શ્રીસદુપદેશમાલા:-જાળકો 'શ્રીઓ તથા અભણ માણસો અંકેના જ્ઞાનસાથે ગુજરાતી તથા જાળબોધ વાંચતાંલખતાં શીખી શકે તથા તેમને નીતિ, ધર્મ, ઉદ્યોગ ને કર્તવ્ય-નિષ્ઠા આદિ શુભ ગુણોમાં રુચિ ઉપજે એવા હેતુથી આ પુસ્તક રચવામાં આવ્યું છે. ૩. ૦-૩-૬

૨૪ પ્રશ્નોત્તરરૂપે વિવિધ ઉપદેશ:-
ત્રીજી આદિતિ. ૩. ૦-૫-૬

૨૫ શ્રીનાથસ્વરોદય:-આમાં પ્રાણ અને

પાંચ તત્ત્વને ભગતા વિષયોનું વિવેચન છે.
આખું પુસ્તક સ્વરશાસ્ત્રમંથી બાર વિષયવિભા-
ગમાં વહેંચાયેલું છે. આવૃત્તિ ત્રીજી. ૩. ૦-૨-૬

૨૬ શ્રીયોગપ્રભાકર:-અષ્ટાંગયોગનું દશ
પ્રભામાં અતીવ સ્ફુટ તથા અનુભવના રહસ્ય-
રૂપ ઉદ્ધારોયુક્ત વર્ણન આમાં છે. બીજી
આવૃત્તિ. મૂલ્ય ૩. ૦-૩-૬

૨૭ શ્રીસ્વાભાવિક ધર્મ:-આમાં સ્વભાવરૂપ
આત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરાવનારા ધર્મોનું વિસ્તારથી
પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. આવૃત્તિ ત્રીજી.
મૂલ્ય ૩. ૦-૨-૬

૨૮ ઊલટી વાણીનું સ્પષ્ટીકરણ:-
મૂલ્ય ૩. ૦-૧-૬

૨૯ શ્રીસંધ્યાનો વેદાંતાનુસાર વિચાર:-
બીજી આવૃત્તિ. મૂલ્ય ૩. ૦-૧-૦

૩૦ શ્રીપ્રવણપદ:- ૩. ૦-૩-૦

३१ श्रीप्रद्युम्नविस्तारपद्धः-३. ०-२-०

३२ श्रीशंकराचार्यनां अष्टादश रत्नाः-

३. १-८-०

३३ श्रीदुराचारगिरिवल्गुः-३. ०-४-६

३४ श्रीविनोदभालाः-३. ०-५-०

३५ श्रीपत्रकल्पमञ्जरीः-३. ०-३-०

३६ श्रीसनातनधर्मनुनिष्पत्तुः-३.०-१-०

३७ सुविचारयन्त्रिकाः-३. ०-३-०

३८ महाभन्त्रभालिकाः-३. ०-३-०

३९ श्रीरत्नसूक्त, श्रीपुरुषसूक्त तथा
श्रीधरावाक्यः-३. ०-४-०

४० श्रीसूक्तः-३. ०-०-६

४१ श्रीयजुर्वेदीय . व्याख्येयप्रकाशः-
३. ०-६-०

४२ सक्तिमुधा-३. ०-०-६

४३ वैराग्यमुधाकर-३. ०-१-६

पुस्तक मणवानु ठेकाखुः-

व्यवस्थापक, आनन्दभक्त, पण्डित, कलियाबाद.

આવૃત્તિ પહેલી.

ગ્રં. ૧૯૮૨   પ્રતિ ૧૦૦૦   સને ૧૯૨૫

સર્વ હક્ક લખનારે સ્વાધીન રાખ્યા છે.

મુદ્રણસ્થાન: વસંત મુદ્રણાલય,

ડૉ. બીકાંટાસાહેબ, અમદાવાદ.

કુદરતી બીજાવાલ કૌશલસાહેબ રહેતા,

